

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის
საქვეუწყებო დანესებულება-საარქივო სამმართველო

**Sub-department of Ajara Autonomous Republic
government – Archives Administration**

სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო

(ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოლოგია)

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები

South-West Georgia (history, archaeology, ethnology)

International Scientific Conference materials

IV

გამომცემლობა „ენიკერსალი“
თბილისი 2014

სარედაქციო საბჭო:

მაია ივანიშვილი – აჭარის არ რესპუბლიკის საარქივო სამმართველოს უფროსი, სარედაქციო საბჭოს თავმჯდომარე;

თამაზ ფუტყარაძე – საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობისა და დოკუმენტების პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების უფროსი, **რედაქტორი**;

თენგიზ ცინცკილაძე – საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილე, **მაია რურუა** – დაცვის, აღრიცხვის და სამეცნიერო – საცნობარო განყოფილების უფროსი, **ფრიდონ ქარდავა** – საარქივო სამმართველოს განყოფილების მთავარი სპეციალისტი; **ნატო ქიქავა** – საარქივო სამმართველოს განყოფილების მთავარი სპეციალისტი; **ადრიანა პელეშკო** – უკრაინის მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელი; **კამენ დონჩევი** – ბულგარეთის მეცნიერებათა აკადემიის ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელი; **მუსტაფა იაკუთი (გურამ ხიმშიაშვილი)** – სტამბოლის ქართული კულტურის ცენტრი, მუჰაჯირ ქართველთა შთამომავალი; **თინათინ ჯაბადარი** – საქართველოს ეროვნული არქივის უახლესი ისტორიის არქივის უფროსი სპეციალისტი; **თეა ქათამაძე** – ქუთაისის ცენტრალური არქივის განყოფილების უფროსი.

Editorial Board

Maia Ivanishvili – head of Ajara Ar – Archives Administration, chairman of editorial board;

Tamaz Putkaradze – head of foreign, public, media relations and documents publication and utilization department, editor;

Tengiz Tsintsikladze – Deputy chief of Ajara AR - Archives Administration; **Maia**

Rurua – Archives Administration, Head of preservation, registration and scientific-informational department; **Fridon Kardava** – Archives Administration, senior specialist of foreign, public, media relations and documents publication and utilization department;

Nato Kikava – Archives Administration, senior specialist of foreign, public, media relations and documents publication and utilization department; **Adriana Peleshko** - candidate of Sciences, research fellow of history institute of Science Academy of Ukraine;

Kamen Donchev - candidate of Sciences, research fellow of Ethnography and Folklore institute of Science Academy of Bulgaria; **Mustafa Yakut (Guram**

Khimshiashvili) - Georgian culture center of Istanbul, descendant of Muhajir Georgians;

Tinatin Jabadari - main specialist of contemporary history archives of National Archives of Georgia; **Tea Katamadze** - head of National Archives preservation,

registration and scientific-informational department of Central Archives of Kutaisi.

სარედაქციო საბჭო შეიძლება ყოველთვის არ ეთანხმებოდეს

ავტორთა მოსაზრებებს. ავტორთა სტილი დაცულია.

Editorial board may not always agree with authors opinions.

Authors style is retained.

© აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეყნებო

დანესებულება – საარქივო სამმართველო, 2014

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2014

თბილისი, 0179, ი. ჰაბაშვილის გამზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-22-429-4

ისტორია

რამაზ სურმანიძე

ბათუმის ქალაქისთვის ივანე ანდრონიკაშვილის ოჯახი (ქალიშვილი სალომე)

2010 წელს თბილისში დაიბეჭდა ჩემი წიგნი „ივანე ანდრონიკაშვილი – ბათუმის ქალაქისთვის.“ ამ წიგნში მთავარი გმირის წარმომავლობის, ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესწავლასთან ერთად საუბარია მის ოჯახურ გარემოზე: წინაპრებზე, მშობლებზე, და-ძმებზე და, ბუნებრივია, მისი ცოლ-შვილის ბიოგრაფიაზეც. აღვნიშნე, რომ ივანეს მეუღლესთან შეეძინა სამი შვილი: სალომე, მარიამი და იასე. იასეს (1893-1938) ცხოვრება ამ წიგნში შედარებით ვრცლად წარმოვადგინე, მარიამზე (1891-1976) მხოლოდ მეუღლის სახელ-გვარი (ზაქარია შარაშიძე) დავასახელე, ხოლო სალომეზე ვწერდი: „სალომეს (1888-1982) შესახებ ცნობები არ გაგვაჩნია“ (სურმანიძე რ., 2010:13).

**სალომე ანდრონიკაშვილი
ბათუმი. 1905 წ.**

მომდევნო ძიებების შემდეგ საშუალება მომეცა გავცნობოდი საინტერესო მასალებს, რომლებიც საფუძვლად დაედო ამ ნაშრომს.

სალომე ანდრონიკაშვილი 1888 წლის ოქტომბერში თბილისში დაიბადა. მისი დედა ლიდა ნიკოლოზის ასული პლეშჩევა (1861-1953) ცნობილი თავადური გვარის წარმომადგენელი იყო. ხოლო სალომეს მამა, ივანე ანდრონიკაშვილი (1862-1948),

როგორც ვიცით, კახელი თავადი, ცნობილი ქართველი აგრონომი და ბათუმის ქალაქისთავი გახლდათ.

1899 წელს სალომე ჩაირიცხა დიდი თავადის ოლღა ფედოროვნას სახელობის თბილისის პირველ ქალთა გიმნაზიაში. აქ მან დაამთავრა 4 კლასი. ამასობაში მამა ბათუმის ქალაქისთავად აირჩიეს, მთელი ოჯახი, მათ შორის სალომეც ბათუმში გადმოვიდა და ჩაირიცხა ქალთა გიმნაზიის მე-5 კლასში (აჭარის ცსა, ფ. ი-11, აღ. 1, ს. 9, ფურ. 92).

სალომე ანდრონიკაშვილის ატესტატში წერია, რომ თავადის ქალი სალომე ანდრონიკოვა, 16 წლის, მართლმადიდებლური აღმსარებლობისა, 1902 წელს გამოცდების ჩაბარების შემდეგ ჩაირიცხა ბათუმის ქალთა გიმნაზიის მე-5 კლასში. გიმნაზიაში ყოფნის მთელს პერიოდში მისი ყოფაქცევა შეფასდა ფრიადზე და გამოცდების ჩაბარების შემდეგ კლასიდან კლასში გადადიოდა შეფერხებების გარეშე.

1905 წელს სალომემ დაამთავრა ბათუმის ქალთა გიმნაზია და მიიღო შემდეგი შეფასებები: საღვთო სჯული – ფრიადი; რუსული ენა – ფრიადი; მათემატიკა – ფრიადი; რუსეთის და ზოგადი გეოგრაფია – ფრიადი; ბუნების ისტორია – ფრიადი; რუსეთის და ზოგადი ისტორია – დამაკმაყოფილებელი; ფიზიკა – ფრიადი; მათემატიკური და ფიზიკური გეოგრაფია – ფრიადი. საშუალო შეფასება – 4,75. გარდა ამისა, სალომე მეცადინეობდა სუფთა წერაში, ხატვასა და ხელსაქმეში, რომლებშიც ასევე მიიღო ფრიადი შეფასება. დადგენილი წესის მიხედვით, მას მიენიჭა ბათუმის ქალთა გიმნაზიის კურსდამთავრებული მოსწავლის წოდება, რაც გაფორმდა გიმნაზიის პედაგოგიური საბჭოს გადაწყვეტილებით (აჭარის ცსა, ფ. ი-11, აღ. 1, ს. 9, ფურ. 92).

ბათუმის ქალთა გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ (17 მაისი, 1905 წ.), სალომეს სურდა თავის მამიდაშვილთან, თინათინ ჯორჯაძესთან ერთად, პეტერბურგის ბესტუჟევის კურსებზე შესულიყო, მაგრამ რევოლუციების და მკაცრი რეაქციის პირობებში ამის განხორციელება არ მოხერხდა. თვით მშობლებიც ვერ ბედავდნენ ქალიშვილის პეტერბურგში გაგზავნას.

მოგვიანებით, დაახლოებით 1911 წლის შემდეგ მდგომარეობა შეიცვალა, რამაც განაპირობა სალომეს ბათუმიდან გამგზავრება.

თინათინ ჯორჯაძე მითხოვდა სერგეი ტანეევს, რუსეთის უკანასკნელი იმპერატორის ფრეილინას, ანა ვირუბოვას ღვიძლ ძმას. ასეთმა ურთიერთობამ სალომეს ფართოდ გაუღო უმაღლესი წრეების სალონების კარი. შესანიშნავი ხასიათით და მიმზიდველი გარეგნობით ქართველმა ქალმა მალე მიიპყრო ყველას ყურადღება.

ერთ-ერთ საღამოზე სალომემ გაიცნო ზინოვეი პეშკოვი (ბავშვობაში იეშუა სოლომონი, იაკობ სვერდლოვის ძმა), რომელიც აქტიურად ჩაება სასიყვარულო პერიპეტიებში, თუმცა სალომე მას არ თანაუგრძნობდა. საყურადღებოა, რომ იეშუამ მართლმადიდებლობა მიიღო და ამის შემდეგ იწოდა ზინოვეიდ; მამამ არ აპატია შვილს რწმენის შეცვლა და შეაჩვენა იგი. სწორედ ამის შემდეგ გამოუჩნდა ზინოვეის მეურვედ მაქსიმ გორკი, რომელმაც იგი იშვილა და საკუთარი გვარი პეშკოვი მისცა.

შვილობილი მაქსიმ გორკისთან მდივნად მუშაობდა. ზინოვეიმ ერთხანს თავისი ძალა მოსკოვის სამხატვრო თეატრშიც მოსინჯა, სადაც იგი ვლადიმერ ნემიროვიჩ-დანჩენკომ მიიწვია.

სალომესთან ურთიერთობის დროს ზინოვეი ძალზე ხელმოკლედ ცხოვრობდა. ამასობაში ქალს გამოუჩნდა მეორე თაყვანისმცემელი, ჩაის პლანტაციების მფლობელი, მდიდარი პავლე ანდრეევი. იგი ასაკით სალომეზე ორჯერ უფროსი იყო, მაგრამ ბედმა ასე ინება და ქალიც მას მითხოვდა.

იმდროინდელი პეტერბურგის მაღალი წრეების საღამოების მუდმივი წევრები იყვნენ მწერლები, მსახიობები, მომღერლები და მოცეკვავეები, სალომე არცერთ ამ კატეგორიას არ მიეკუთვნებოდა, თუმცა მას მაინც ეკავა საპატიო ადგილი.

1913 წელს იმდროინდელი პოპულარული მწერალი ნადეჟდა ტეფფი წერდა: „საღამოების მშვენივად ყოველთვის იყო არც მწერალი, არც პოეტი, არც მსახიობი, არც ბალერინა და არც მომღერალი სალომე ანდრონიკოვა. მაგრამ იგი აღიარებული იყო ყველაზე საინტერესო ქალბატონად ჩვენს წრეში” (Оболенский И. 2012: 213).

ყველა სიკეთესთან ერთად, სალომეს ძალზე იზიდავდა მოულოდნელობები, ფატერაკები, რითაც ის მთელს დედაქალაქს სალაპარაკო მასალას აძლევდა. თურმე ერთხელ ნაცნობ მფრინავს მოელაპარაკა, იფრინა მასთან ერთად და გახდა პირ-

ველი ქალი, რომელმაც პეტერბურგს შემოუფრინა.

სალომემ კიდევ უფრო დაიპყრო თავისი გარემოცვის გული. მის დახატვაზე ოცნებობდა მრავალი მხატვარი, პოეტები ლექსებს უძღვნიდნენ და თავისი წიგნებით აჯილდოებდნენ. ანა ახმატოვას წიგნის „კრილოსანის“ პირველ გვერდზე ვკითხულობთ ასეთ მინაწერს: „დამეგობრების იმედით.“ ოსიპ მანდელშტამმა სალომეს მიუძღვნა ლექსი „სალომინკა“, მხატვრებმა ზინა სერებრიაკოვამ, კუზმა პეტროვ-ვოდკინმა, ვასილ შუხაევმა და საველი სორინმა შექმნეს სალომეს პორტრეტები.

სალომეს მეუღლე ჩაის მფლობელი პავლე ანდრეევი საკმაოდ ამორალური პიროვნება აღმოჩნდა. იგი ხან სალომეს დას მარიამს, ხან კიდევ ნათესავს თინათინს ეარშიყებოდა. უალრესად წესიერ ოჯახში აღზრდილმა სალომემ პირველი უხამსობის შემჩნევისთანავე მეუღლეს გაშორების წინადადებით მიმართა და ეს გადაწყვეტილება კიდევ აღასრულა. გაყრის მიუხედავად სალომეს თავის რჩენის საკმაოდ საიმედო სახსრები და პეტროგრაღში დიდი ბინა დარჩა.

1917 წლის ზაფხულში სალომე პეტროგრადიდან ალუშტაში ჩავიდა. დედაქალაქიდან გასვლა თურმე მის გადარჩენასაც ნიშნავდა. აქ მან ადვოკატ ალექსანდრ გალპერნისგან, რომელიც სალომეზე იყო შეყვარებული, მიიღო წერილი. იგი ატყობინებდა იმპერატორ ნიკოლოზ მეორის ტახტიდან ჩამოგდებას, ურჩევდა პეტროგრაღში არ დაბრუნებულიყო და წასულიყო მშობლებთან საქართველოში. გალპერნი ფიქრობდა, რომ საქართველოში თვითონაც ჩავიდოდა და გაბედნიერდებოდა. თუმცა ამჯერად ეს ასე არ მოხდა.

იმპერიის დამხობას მალე საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება მოჰყვა. საფრანგეთის ელჩად საქართველოში გაგზავნეს საპატიო ლეგიონის ორდენის კავალერი, სალომეს ძველი თაყვანისმცემელი ზინოვი პეშკოვი.

თბილისში გამოგზავრებული, იმპერატორის კარის დაახლოებული ქალბატონი სალომე ანდრონიკოვა, გზად ხარკოვში დააკავეს და საპატიმროში ჩასვეს. ეს ამბავი პირველმა საფრანგეთის ელჩმა პეშკოვმა გაიგო და თავის მამობილს მაქსიმ გორკის ელვა-დეპუტა გაუგზავნა: „მამა, დაურეკე ლენინს, ტროცკის და თვით კარლ მარქსს. მაგრამ სალომე ანდრონიკოვა უნდა გა-

თავისუფლდეს” (Оболенский И. 2012:214). მართლაც, სალომე მალე გაათავისუფლეს და იგი თბილისში ჩავიდა.

1921 წ. ბათუმი. შვილთან გამომშვიდობება

საქართველოში წითელი არმიის ნაწილების შემოსვლის საშიშროების გამო, პეშკოვმა სალომეს ურჩია მასთან ერთად პარიზში წასულიყო. მანვე მოუგვარა საჭირო საბუთების გაფორმება, რის შემდეგ სალომე ბათუმში ჩამოვიდა და საფრანგეთის გემს მიაშურა. ახლა იგი თავის გადარჩენის ინს-ტიქტით მოქმედებდა, არც დაფიქრებულა, ბათუმში დატოვა თავისი ქალიშვილი ირინა, რომელიც მხოლოდ რამდენიმე წლის შემდეგ ჩავიდა დედასთან.

პარიზში სალომე ელისეის მინდვრებზე, კოლიზეის ქუჩაზე დასახლდა, მუშაობდა მოდების ჟურნალის რედაქციაში. ამ დროს პარიზში ჩამოვიდა ალექსანდრე გალპერნი. იგი, როგორც დროებითი მთავრობის მდივანი, რუსეთიდან საფრანგეთში გადაასახლეს. სალომე მისი ცოლი გახდა, მაგრამ ზინოვეი პეშკოვისაგან დიდად დავალებული ქალი, მასთან კავშირს არ წყვეტდა, წერილებს წერდა.

პარიზში სალომემ გაიცნო მარინა ცვეტაევა. მალე მათ შორის გულითადი მეგობრობა დამყარდა. გულმონყალე ქართველი ქალბატონი გენიალურ რუს პოეტს, რომელიც იმ დროს სილატაკეში ცხოვრობდა, ნამდვილ მფარველად მოეწვინა. თავისი ხელფასის, 1000 ფრანკის თითქმის ნახევარს, 400 ფრანკს იგი მარინას აძლევდა. უგზავნიდა ტანსაცმელს და ფეხსაცმელს. თვით მარინა თავისთავს „სალომეს კმაყოფაზე მყოფს“ უწოდებდა (Оболенский И. 2012: 215).

სალომესა და ცვეტაევას შორის მიმოწერა შვიდ წელიწადს გაგრძელდა და იმდენად ვრცელი და მრავალრიცხოვანია რომ, იგორ ობოლენსკის თქმით, ამ თემაზე შეიძლება ცალკე წიგნის შექმნა. თურმე სალომეს 30-მდე წერილი შეუნახავს, რომლებიც ცვეტაევას ქალიშვილის, არიადნა ეფრონისთვის გადაუცია და ახლა მოსკოვის ლიტერატურისა და ხელოვნების მუზეუმში ინახება.

ცვეტაევას საბჭოთა კავშირში დაბრუნების შემდეგ მათი გზები გაიყარა და შემდგომში ერთმანეთს აღარასოდეს შეხვედრიან.

მეორე მსოფლიო ომის დაწყებამდე რამდენიმე დღით ადრე გამჭრიახმა გალპერნმა სალომეს ურჩია, ირინასთან ერთად, გასცლოდნენ ევროპაში გაჩაღებულ საომარ ვითარებას. ამაზე ირინამ უარი თქვა. გალპერნი სალომესთან ერთად ამერიკაში გადასახლდა. ირინა ამ დროს საფრანგეთის კომპარტიის რიგებში იყო, ამიტომ პარიზში დარჩა. იგი ფაშისტებმა შეიპყრეს, საკონცენტრაციო ბანაკში ჩააგდეს და სასწაულებრივად გადარჩა.

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ გალპერნი სალომესთან ერთად ინგლისში გადასახლდა, მაგრამ ცხოვრება გაუძნელდა. სიცოცხლის ბოლოს მან თავი გაკოტრებულად გამოაცხადა და იძულებული გახდა სახლი გაეყიდა იმ პირობით, რომ ამ სახლში სიკვდილამდე იცხოვრებდა სალომე ანდრონიკოვა. სახლის ახალმა მფლობელმა, ცნობილმა მწერალმა და ფილოსოფოსმა ისაი ბერლინმა მიიღო ეს პირობა და მართლაც, სალომე ამ სახლში გარდაცვალებამდე დარჩა.

ხელმოკლეობის მიუხედავად, ეულად დარჩენილი სალომე მაინც განაგრძობდა მაღალი წრის ცხოვრებას, პატიუებდა სტუმრებს, აწყობდა საღამოებს და ა.შ. მისი ლონდონელი სუტმრებიდან აღსანიშნავია ინგლისის პრემიერ-მინისტრის უინ-

სტონ ჩერჩილის მეუღლე, აგრეთვე მსახიობი პიტერ უსტინოვი, ბარონესა ბუდბერგი (მაქსიმ გორკის ყოფილი მუზა და მეუღლე), ხვდებოდა მილიარდერ არისტოკრატულ ონასისსა და მის მეუღლეს, ჟაკლინს.

ლონდონში სალომე ანდრონიკაშვილი განაგრძობდა ქველმოქმედებასაც. მისი მეურვეობით სწავლობდა იქ პოეტ ილია ზდანევიჩის ვაჟი შალვა ზდანევიჩი. თურმე ილია ირიცხებოდა იმ მრავალრიცხოვან მამაკაცს შორის, ვინც ბათუმსა და თბილისში თაყვანს სცემდა სალომეს. ყველა მათგანთან ქართველმა ლამაზმანმა შეინარჩუნა ჯანსაღი და კეთილი ურთიერთობა. ილია ზდანევიჩმა მას ლექსიც მიუძღვნა, რომელშიც ნათქვამია: პარიზის კოლიზების ქუჩაზე 15 წელი იცხოვრა სალომემ. იქ ყველა გამვლელმა ქუდი მოიხადეთო.

ძმის იასეს შვილის დიპლომატ კონსტანტინეს დახმარებით, თბილისიდან სალომესთან წერილობითი კავშირი დაამყარა მისმა დამ მარიამმა. იგი სალომესთან პარიზში და ლონდონშიც ჩავიდა.

სიცოცხლის ბოლო წლებში სალომე კულინარიამ გაიტაცა. მან კერძების რეცეპტების წიგნიც კი გამოსცა. თურმე იგი თავისთავზე იუმორით ამბობდა: „მთელი სიცოცხლე ვფიქრობდი, რომ მე მუზა ვარ, სიბერეში კი მივხვდი, რომ სინამდვილეში მზარეული ვყოფილვარ.“

საყურადღებოა რომ პოეტების და მხატვრების ჭეშმარიტი მუზა მზარეულად შექმნილმა პირობებმა გადააქცია. ამაზე თავად ასე მოგვითხრობს: „სამზარეულო წიგნი მე მართლაც დავწერე, თითქმის როგორც ხუმრობა, იმ დროს, როცა ჩვენ ლონდონში მკაცრად განსაზღვრულ ულუფას ვღებულობდით. თუმცა მე წიგნში შევიტანე ჩახოხბილის რეცეპტი. ქათმის ყიდვა მაინც შეიძლებოდა. კარაქის ნაცვლად მარგარინი. კვერცხი ერთ ადამიანზე კვირაში ერთი ცალი გვერგებოდა. როგორღაც გამოვდიოდით. ამ წიგნის ყიდვა დიდი ხანია აღარ შეიძლება. ჩემი საავტორო ეგზემპლარი ვილაცამ შეირჩინა. მე უკვე აღარ მაქვს საკუთარი წიგნი“ (რა კარგი იქნებოდა ლონდონიდან მიგვეღო ამ წიგნის ასლი, გვეთარგმნა და ქართველი მკითხველისთვის მიგვეწოდებინა).

სერიოზული საუბრების დროს სალომე სინანულით ამ-

ბობდა თავის მთავარ შეცდომაზე, ეს შეცდომა იყო საქართველოს დატოვება: „მე ჩავიდინე სისულელე, როცა ასეთ მძიმე მომენტში სამშობლო დატოვე“-ო (**Оболенский И.** 2012:220), ამ ბობდა სიცოცხლის ბოლოს.

სამშობლოდან იძულებით გადაკარგული ქალბატონი მოესწრო თავისი ცხოვრების თანამგზავრების ალექსანდრ გალპერნის და ზინოვეი პეშკოვის, აგრეთვე ანა ვირუბოვას გარდაცვალებას. რუსეთიდან გაქცეული ფრეილინა ფინეთის ერთ-ერთ მონასტერში მონაზვნად აღიკვეცა და 80 წლის ასაკში დატოვა ცოდვილი სამყარო.

სალომეს მოგონებების წიგნი არ დაუწერია. ზოგი რამ მან მოსწერა თბილისელ კოლექციონერს პაპუნა წერეთელს, ეს წერილები კი საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში ინახება.

მშობლებსა და და-ძმას სალომე ასე იგონებს: „დედაჩემი რუსია (პლემჩეევა), ეს იყო საოცარი, გამორჩეული, განსაკუთრებული ქალი. ჩვენ იგი რუსული ტრადიციებით გვზრდიდა. მამა გვიყვარდა, ვეფერებოდით, მაგრამ იგი ჩვენს აღზრდაში არ მონაწილეობდა. მე უფროსი შვილი უპირატესად რუსი გამოვედი. ფიზიკურად მამას ვგავარ, მაგრამ ზნეობით და ხასიათით ძალზე ვგავარ დედას.

ჩემი და მაშენკა (მარიამი) უპირატესად ქართველია. ისე – ძმა ნახევარ-ნახევარი. სამივე ერთმანეთთან ძალზე გადაჯაჭვული ვიყავით, გვიყვარდა ერთმანეთი, გვქონდა სიახლოვე და მეგობრობა. მე უფროსმა ორივე მოვისწარი...“ ამის შემდეგ სალომე ტოვებს ერთგვარ ანდერძს მისი ქონების, სურათების საქართველოზე გადაცემის შესახებ. როცა შესთავაზეს ტურისტად რუსეთში და საქართველოში ჩამოსვლა, იგი პასუხობს: „იმის გაფიქრება, რომ ჩავალ პეტროგრადში აქ მიხეთქავს გულს და რომ ჩავიდე სამშობლოში, ბედნიერებისგან მოვკვდებო“ (**Оболенский И.** 2012:220), უპასუხნია მათთვის.

1982 წლის 8 მაისს ლონდონის „ტაიმსმა“ მკითხველს შეატყობინა ყველაზე ბრწყინვალე უკანასკნელი ქალბატონისა და „ვერცხლის საუკუნის“ ერთი ყველაზე ცნობილი ლამაზმანის, სალომე ანდრონიკაშვილის გარდაცვალება. სალომე ანდრონიკაშვილის ანდერძის თანახმად, მისი ფერფლი ლონდონის ტრაფალგარდის მოედანზე მიმოაბნის.

სამწუხაროდ, ბედმა კიდევ ერთი სად წასული სადაურის ფერფლიც კი მშობლიურ საქართველოს სანატრელი გაუხადა. თუმცა სალომე ანდრონიკაშვილი თავის ქვეყანას ფერწერის ნიმუშებად დაუბრუნდა.

მხატვარმა ზინაიდა სერებრიაკოვამ შექმნა შესანიშნავი ტილო, რომელიც სალომე ანდრონიკაშვილმა ანდერძით საქართველოს გადასცა. სხვათაშორის, ეს ის ზინაიდაა, რომელსაც 1926 წელს სალომე დაეხმარა საბჭოთა რუსეთიდან პარიზში გამგზავრებაში. უფრო მეტიც, სალომემ მხატვარი ქალი შიმშილით სიკვდილისგანაც იხსნა.

მეორე პორტრეტი ალექსანდრე იაკოვლევის შემოქმედების ნაყოფია. იგი თავის დროზე ლონდონში აუქციონზე გაიტანეს, გრაფმა ლობანოვ-როსტოვსკიმ შეიძინა და მოსკოვის მარინა ცვეტაევას მუზეუმს გადასცა.

პეტროვ-ვოდკინის ხელით შესრულებული პორტრეტი ჯერ კიდევ 1970 წელს სალომემ მოსკოვის ტრეტიაკოვის გალერეას გადასცა. ახლა ეს ნახატი გამოფენილია მუდმივ ექსპოზიციაში ისე, როგორც ვასილი შუხაევის მიერ შესრულებული „სალომე ანდრონიკოვა“.

ძალზე კარგი იქნება თუ თბილისისა და ბათუმის მუზეუმები გამოფენენ პორტრეტების ასლს ლეგენდარული ქართველი ბანოვანისა, რომელმაც მთელი სიცოცხლის მანძილზე თავისი შეუდარებელი მიმზიდველობით არაერთ ვაჟკაცს აუჩქროლა გული, არაერთ უპოვარ ადამიანს დააფარა კალთა და ვითარცა მფარველმა ანგელოზმა ღირსეული კვალი დატოვა კაცობრიობის ისტორიაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. **სურმანიძე რამაზ.** ივანე ანდრონიკაშვილი. ბათუმის ქალაქისთავი. თბილისი. 2010;
2. აჭარის ცსა, ფ. ი-11, აღ. 1, ს. 9, ფურ. 91, 92.
3. **Оболенский Игор.** Судьба красоты. Москва. 2012 г.

Ramaz Surmanidze

***A Family of Batumi City chief Ivane Andronikashvili
Summary***

An extensive monograph devoted to Batumi City chief Ivane Andronikashvili, which was released in Tbilisi, in 2010. There is a very short conversation about her children there; Following the publication of the book, the author continue to work on this topic and the reader will find Ivane Andronikashvili's daughter Salome, who attracted the attention of the Russian aristocracy and leading European countries with his appearance and intelligence. Salome had a close relationship with writers: Nadezhda Tepp, Anna Akhmatova, Marina Tsvetaeva, Osip Mandelshtam; with artists: Zinaida Serebriakova, Kuzma Petrov-vodkin, Vasil Shukhaev, Alexander Yakovlev, Saveli Soreni; also British Prime Minister Winston Churchill's wife, actor Peter Ustinov, M. Gorky's wife, Baroness Budberg, Greek billionaire Aristotle Onassis and his wife Jacqueline (formerly Kennedy) and others.

მუსტაფა იაკუთ (გურამ ხიმშიაშვილი)

აჰმეთ ოზქან მელაშვილი და თურქეთელი ქართველები

აჰმეთ ოზქან მელაშვილი 1922 წელს, გონენში დაიბადა. როცა პირადად გავიცანი, 52 წლის ჭარმაგი, მაგრამ მხნე და ენერგიით სავსე ვაჟკაცი გახლდათ, პროფესიით არქიტექტორი. ირგვლივ სინათლესა და სითბოს აფრქვევდა. მისმა გაცნობამ უდიდესი ბედნიერება მომანიჭა, თუმცა ეს სიხარული 6 წლის შემდეგ დიდ ტკივილად გვექცა.

1980 წლის 5 ივლისს თავზარდამცემი ამბავი მაცნობეს. მაშინვე ბურსისკენ გავეშურე, მაგრამ იქ ჩასულს ფაშისტი ავაზაკების მიერ განგმირული აჰმეთ ოზქან მელაშვილი უკვე გარდაცვლილი დამიხვდა. მისი ვაჟი, ჩემი მეგობარი, მძიმედ დაჭრილი იბერია კი რეანიმაციაში იწვა.

გონების თვალთ გასულ 6 წელიწადს გადავხედე. თვალწინ დამიდგა ბატონ აჰმეთთან პირველი შეხვედრა. 1974 წლის ზაფხული იდგა. ერთმანეთი ობას საწარმოთა ქსელში მდებარე მისივე ოფისში გავიცანით. ამ შეხვედრამ ჩემი ცხოვრება ძირფესვიანად შეცვალა. მაშინ ჯერ კიდევ ახალგაზრდა მასწავლებელი ვიყავი. ის დამეხმარა ძალზე მნიშვნელოვანი საკითხის გაცნობიერებაში: მხოლოდ ეროვნული იდენტობის, მშობლიური ენისა და კულტურის შენარჩუნება არის საზოგადოების გადარჩენის ერთადერთი გზა და ასიმილაციის წინააღმდეგ ბრძოლაში ერთ-ერთი უტყუარი იარაღი. სწორედ აჰმედ ოზქან მელაშვილის დახმარებით გავაცნობიერე თუ რამდენად დიდი მნიშვნელობა აქვს ყოველივე ამას

უპირველეს ყოვლისა, ქართული ანბანი მისახსოვრა. მისივე დახმარებით შევუდექი ამ ორიგინალური მოხაზულობის ასო-ბგერების შესწავლას, დავინყე ქართულად წერა-კითხვაზუსტად ერთ წელიწადში უკვე იმდენად დავეუფლე ანბანს, რომ შევძელი წამეკითხა 1973 წელს გარდაცვლილი ჩემი ორი ბაბუის საბუთები, სადაც მივაკვლიე ბათუმში ჩვენი ნათესავების მისამართებს. მამაჩემის მამიდა, ასლი ბიბია ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო. წერილი გავუგზავნე. მივწერე დედაჩემის ბიძაშვილს, სევდე დეიდასაც. ვაუწყე, რომ ძალიან მსურდა მათთან

შეხვედრა. მათაც მიჰასუხეს. უზომოდ გახარებულები იყვნენ. ნლების განმავლობაში განვაგრძობდით მიმონერას. ბოლოსდა-ბოლოს 1987 საქართველოში ჩამოსულმა მოვინახულე ჩემი ნათესავები და განვიქარვეთ ამდენი ხნის ნაგროვები მონატრება.

აჰმეთ ოზქანმა ამიხსნა ჩემი გვარის მნიშვნელობა. მომითხრო, თუ რამდენად დიდი როლი ითამაშეს ჩემმა წინაპრებმა საქართველოს, აჭარის ისტორიაში. აჰმეთ ოზქანისგან შევიტყვე, რომ გვარი ხიმშიაშვილის ძირი “ხის მშვიერი შვილები”-დან მოდიოდა, ასევე დანვრილებით მომიყვა ჩვენი გვარის წარმოშობის ისტორია.

აჰმეთ ოზქანი იყო თურქეთის ქართველთა წინამძღოლი. მისი სამსახურებრივი ოფისი ფაქტობრივად კულტურის ცენტრად იქცა. იგი იყო დანარჩენი ქართველების დამაკავშირებელი რგოლი, პირადად უწევდა ორგანიზებას ამ ადამიანების თავშეყრას. ყველას უჩვენებდა სოლიდარობისა და ურთიერთთანადგომის მაგალითს. ინეგოლში, სოფელ ჰაირიეში დააარსა კოოპერატივი, რომლის მიზანი იყო დახმარებოდა სოფლებს გერმანიაში გამგზავრებაში. ამგვარად, მათი ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას უწყობდა ხელს. დააარსა ინეგოლის კავკასიური და ფოლკლორული ასოციაცია. მთელი ამ სამუშაოების პარალელურად, მუდმივად განაგრძობდა სხვადასხვა გამოცემების, წიგნების ბეჭდვას. ამ გზით ცდილობდა, ხალხში გაეღვიძებინა ეროვნული თვითშეგნება. დაუზარლად ეხმარებოდა ყველას ქართული წერა-კითხვისა და მშობლიური ენის შესწავლაში, ქართული კულტურის გაცნობაში, დედამშობლო საქართველოსთან ურთიერთობის დამყარებასა და გაღრმავებაში. ის ოცნებობდა დამოუკიდებელ საქართველოზე.

სწორედ ამ მიზნით, 1968 წელს გამოსცა წიგნი სახელწოდებით “საქართველო”. თურქეთში ამ წიგნს სენსაციური გამოხმაურება მოჰყვა. წიგნი “საქართველო” იქცა ქართული კულტურით, ენით, ლიტერატურითა და ხელოვნებით დაინტერესებულთათვის უპირველესი წყაროდ. მომდევნო პერიოდში თარგმნა და გამოსცა სხვა ისტორიულ-შემეცნებითი რომანებიც:

1973 წელს თარგმნა და გამოსცა ალექსანდრე ყაზბეგის “ელგუჯა” და ნაწყვეტები “ვეფხისტყაოსნიდან”.

1977 წელს - ჩაუმქრალი კერა-იუსუფ ფალავა; (თარგმანი: იბრაჰიმ გორაძისა).

1980 წელს- დიდი მოურავი-სიმონ ქვარიანი; (თარგმანი: იბრაჰიმ გორაძისა).

1977 წელს დააარსა ჟურნალი “ჩვენებური”. პირველი ნომრები სანვერ აქინის მატერიალური მხარდაჭერით დაიბეჭდა შვედეთში. თურქეთის ქართველებზე ამ ჟურნალმა უდიდესი გავლენა მოახდინა.

აჰმეთ ოზქან მელაშვილს ძალზედ დიდი დამსახურება მიუძღვის თურქეთის ქართველთა განათლებისა და ცნობიერების დონის ამაღლების საკითხში. იგი იყო მათი წინამძღოლი ყველა საქმეში. მთელი მისი მოღვაწეობიდან გამომდინარე მადლიერმა შთამომავლობამ მას თურქეთის ქართველთა ილია ჭავჭავაძე უწოდა. ვაი, რომ ამ ორმა დიდმა ადამიანმა აღსასრულიც ერთნაირი ჰპოვა.

ცალი ფეხით კოჭლმა ქართველებს ფეხი აადგმევინა... ამის გამო მას პოეტმა ბურსელი მოსე უწოდა...

კიდევ უამრავი რამ ითქვა და დაინერა მასზე

მან ამაზე გაცილებით მეტიც დაიმსახურა. მის მიერ დანთებული ლამპარი კვლავაც გზას გაგვინათებს

ულრმესი პატივისცემითა და მონატრებით ვიგონებთ დიდ აჰმეთ ოზქან მელაშვილს მისი დაბადებიდან 90-ე წლისთავზე. მისი მოგონება ნიშნავს მის მიერ დაწყებულ საქმეზე პასუხისმგებლობის აღებას, ამ ბრძოლის გაგრძელებას

ჩვენ ყველანაირად ვეცადეთ არ შეგვერცხვინა მისი ღირსეული სახელი და ნათელი ხსოვნამისი გარდაცვალების შემდეგ რამდენიმე წელი სრულმა უმოქმედობამ და სიჩუმემ დაისადგურა. ამას თან ერთვოდა მძიმე პოლიტიკური ფონიც: მოგეხსენებათ, ახალი მომხდარი იყო 12 სექტემბრის სამხედრო გადატრიალება. დემოკრატიული უფლებები და თავისუფალი კავშირები შეზღუდული იყო. ამას თან ერთვოდა მისი დაკარგვით გამოწვეული სიცარიელის შეგრძნება. შეწყვეტილი იყო ჟურნალ “ჩვენებურის” გამოშვებაც. გამოცემის აღდგენა მხოლოდ 13 წლის შემდეგ, 1993 წელს მოხერხდა. დიდია იმ ადამიანების დამსახურება, რომელთაც ამ პერიოდში ჟურნალის გამოცემაში საკუთარი წვლილი შეიტანეს. ესენი არიან მაგალითად, ჰაირი ჰაირი-

ოღლუ და ფაჰრეთთინ ჩილოღლუ. ისინი თარგმნიდნენ და აქვეყნებდნენ სხვადასხვა ნანარმოებებს. გარდა ამისა, 1996 წელს დაიწყო ჟურნალ “მამულის” და 2007 წელს კი ჟურნალ “ფიროს-მანის” გამოცემა. ამ პერიოდში ქართულიდან თურქულად ითარგმნა და გამოქვეყნდა მრავალი საინტერესო წიგნი.

ახალი ასოციაციებისა და სათვისტომოების ჩამოყალიბების პროცესიც წლების განმავლობაში ნაბიჯ-ნაბიჯ განხორციელდა, სწორედ ისე, როგორც ფიქრობდა და მიზნად ისახავდა აჰმეთ ოზქან მელაშვილი. 1986 წელს დაარსდა ბურსის ბათუმისა და მისი შემოგარენის ლტოლვილთა ასოციაცია. 1987 წელს ჩამოყალიბდა სტამბოლის ბათუმისა და მისი შემოგარენის ლტოლვილთა ასოციაცია. ამას მოჰყვა იზმითის, გოლჯუქის, გემლიქის, ორჰანგაზისა და ჰენდექის ასოციაციები. თანდათანობით გაიზარდა სტამბოლში დაარსებული მსგავსი ასოციაციების რიცხვი. 2010 წელს დაარსდა თურქულ-ქართული განათლებისა და კულტურის ფონდი. დღეს სტამბოლში, აქტიურ საქმიანობას ეწევა ბეიოღლუზე მდებარე ქართული კულტურის ცენტრი (2008); მეჯიდიექოიში მდებარე ქართული კულტურის სახლი (2010); ფათიჰზე მდებარე, საქართველოსთან მეგობრობის ასოციაცია, ბეიკოზის ბათუმელთა ასოციაცია და ქართულ-კავკასიური კულტურული ასოციაცია. ამ ჩამონათვალს 2011 წლის დეკემბერში შეემატა ქადიქოიში მდებარე ქართული ხელოვნების სახლი, რომელიც დააარსეს აჰმეთ ოზქანის ვაჟმა, იბერია ოზქან მელაშვილმა და შემსეთთინ იემმა, იგივე გიორგი ირემაძემ. ქართული ხელოვნების სახლში ხშირად ეწყობა სხვადასხვა საინტერესო ღონისძიებები.

მინდა აღვნიშნო, რომ თუ მეც მიმიძღვის მცირეოდენი წვლილი ყველა ამ სასიკეთო წამოწყებაში, აჰმეთ ოზქან მელაშვილის დამსახურებაა. ეს მისდამი ჩემმა უღრმესმა მოწინებამ და რწმენამ განაპირობა. მასთან შეხვედრის და მის გვერდით გატარებული იმ საოცრად ნაყოფიერი 6 წელიწადის, ასევე მისი ტრაგიკული გარდაცვალების შემდეგ განვლილი ამ 34 წლის განმავლობაში მუდამ ვცდილობდი მის მიერ გაკვალულ გზაზე მევლო, არ შემერცხვინა მისი სახელი, გამეგრძელებინა მის მიერ დაწყებული ბრძოლა, საკუთარი წვლილი შემეტანა გამარჯვებაში ეს უნდა იყოს ყველა ჩვენგანის მიზანი. აჰმეთ ოზქანი ოცნებობდა

თავისუფალ, დამოუკიდებელ საქართველოზე. ჩვენ მოვალენი ვართ მთელი ჩვენი ძალები სწორედ მისი ამ იდეალის განხორციელებისაკენ მივმართოთ. ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვება და შენარჩუნება, თავისუფალი საქართველო, უნდა იყოს ჩვენი იდეალიც და შესაბამისად უნდა წარვმართოთ ჩვენი საქმიანობა.

Mustafa Yakut (Guram Khimshiashvili)

Ahmed Ozkan Melashvili and Georgians in Turk

Summary

Ahmed Melashvili has a great merit in national consciousness strengthen and awareness of Georgian population living in Turkey. It's rightly called him „Ilia Chavchavadze”. This article refers to this great man recall.

**ბრძოლა ძალაუფლების გადანაწილებისათვის
ცენტრსა და რეგიონს შორის 1921-1925 წლებში
(აჭარის მაგალითზე)**

აჭარაში ბრძოლა ძალაუფლების გადანაწილებისათვის საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებასა და რეგიონულს შორის დაიწყო საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადებისთანავე. მანამდე ეს ბრძოლა არსებობდა იდეის დონეზე და შემოიფარგლებოდა რეგიონისათვის ავტონომიის სტატუსის მინიჭებით. გასაბჭოების შემდეგ აჭარაში სახელმწიფო ძალაუფლება მთლიანად მოექცა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების ხელთ. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება აჭარაში თავის ძალაუფლებას ახორციელებდა საოლქო რევკომისა და კომპარტიის ბათუმის საოლქო კომიტეტის მეშვეობით. პრაქტიკულად ისინი რეგიონში ცენტრალურ ხელისუფლებას განასახიერებდა და კომუნისტური რეჟიმისათვის მთავარ დასაყრდენ ძალას წარმოადგენდნენ.

ძალაუფლებისათვის ბრძოლის პირველ ეტაპზე (1921 წლის მარტი - დეკემბერი) კომუნისტური რეჟიმის მთავარ მონააღმდეგე ძალას წარმოადგენდა სამუსლიმანო საქართველოს მეჯლისი, რომელშიც გაერთიანებული იყვნენ პროგრესულად მოაზროვნე ეროვნული ძალები. მეჯლისის ავტორიტეტი საზოგადოებაში საკმაოდ მაღალი იყო, რამდენაც მისი პროგრამა ითვალისწინებდა ყველა სოციალური ჯგუფის თანამშრომლობას და საერთო ძალისხმევით სამუსლიმანო საქართველოს დედاسამშობლოსთან გაერთიანებას.

კომუნისტური რეჟიმის, კლასობრივი შეზღუდულობისა და რელიგიის წინააღმდეგ შეურიგებელი ბრძოლის გამო, აჭარის მოსახლეობაში ნდობით არ სარგებლობდა. ამ მდგომარეობას ბოლშევიკებიც ოფიციალურად აღიარებდნენ. 1921 წლის 2 ნოემბერს საქართველოს კომპარტიის ბათუმის საოლქო კომიტეტის მდივანი კ. საჯაია წერდა: „აჭარლები კომუნისტებს გვიყურებენ როგორც მტრებს, სიძულვილით გვეპყრობიან. მათ მოსვენაც კი არ უნდათ საბჭოთა ხელისუფლების შესახებ (აცსა, ფ.

პ-1, ან. 1, ს. №10, ფურც.1).

ბათუმში საბჭოთა რუსეთის კონსულს კ. იუსტის 1921-1922 წლების მოხსენებაში ნათქვამია: აჭარაში საბჭოთა წყობილებამ ფეხი ვერ მოიკიდა. ხალხმა არ მიიღო იგი. ახალი წყობილება მხოლოდ შეიარაღებულ ძალას ემყარება. აჭარაში საბჭოთა წყობილების დამკვიდრება იმდენ წინააღმდეგობას წააწყდა, რომ პერსპექტივაც არ არსებობს (კ.იუსტი, 1998:7, 14). მოსახლეობის დამოკიდებულება კომუნისტებისა და კომუნისტური რეჟიმის მიმართ მომდევნო წლებში არსებითად არ შეცვლილა. შალვა ელიავა, რომელიც მიხა ცხაკაიასა და მიხეილ კახიანთან ერთად მონაწილეობდა საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პრეზიდიუმის სხდომაში, ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ აჭარლებს არ აქვთ ნდობა ქართველი და რუსი კომუნისტების მიმართ (აცსა, ფ. პ-1, ან. 1, ს. №115, ფურც.124).

მოსახლეობის ასეთი განწყობის პირობებში მხოლოდ ძალმომრეობით იყო შესაძლებელი საბჭოთა ხელისუფლების შენარჩუნება და განმტკიცება. ამიტომ საქართველოს ცენტრალურმა ხელისუფლებამ ბათუმის რეგკომისა და კომპარტიის საოლქო კომიტეტის მეშვეობით განახორციელა სამუსლიმანო საქართველოს მეჯლისის დისკრედიტაცია, შემდეგ მისი შემადგენელი ბირთვის შეცვლა, ბოლოს, მთლიანად დაითხოვეს. შემდეგ აბაშიძისა და მისი თანამოაზრეების მეჯლისიდან ჩამოცილების შემდეგ რეგიონში ძალაუფლება კიდევ მეტად კონცენტრირებული აღმოჩნდა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების ხელში. რეგიონში ამ ძალაუფლების განუყოფლად ახორციელებდა პარტიის ბათუმის საოლქო კომიტეტი და საოლქო რეგკომი.

1921 წლის აპრილში დაითხოვეს სამუსლიმანო საქართველოს მეჯლისი, ხოლო მაისში კომუნისტების ხელმძღვანელობით ჩაატარეს არჩევნები. ივნისში გაიმართა განახლებული მეჯლისის მორიგი ყრილობა. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მცდელობის მიუხედავად, ახალი მეჯლისის შემადგენლობაში კომუნისტების არასასურველი პირები შევიდნენ. თავმჯდომარედ აირჩიეს ხასან ლორთქიფანიძე, ხოლო მოადგილე - ზია ხარაზი. ახალი მეჯლისი რეგკომს არ აღიარებდა ხელისუფლების ერთადერთ ორგანოდ, გაბედულად მოითხოვდა

ძალაუფლების გადანაწილებას ცენტრსა და რეგიონს შორის, და რაც მთავარია, აჭარისათვის ავტონომიის სტატუსის მინიჭებას.

საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტი და ბათუმის ოლქის რევკომი არ იყო ავტონომიური ორგანოები. ისინი თბილისიდან, საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლებიდან იმართებოდნენ. ამასთან, რეგიონის ვითარებაში ნაკლებად ერკვეოდნენ, აჭარლების ბედით მაშინ ინტერესდებოდნენ, როდესაც მოსახლეობის მღელვარებას ადგილი ჰქონდა.

საქართველოს ცენტრალურმა ხელისუფლებამ 1921 წლის აპრილ-მაისში დამატებითი ღონისძიებები განახორციელა საოლქო რევკომის ქსელის გასაფართოებლად და გასაძლიერებლად. მაზრებსა და სასოფლო თემებში შექმნეს რევკომის ადგილობრივი ორგანოები, ფინანსურადაც უზრუნველყვეს. განხორციელდა საკადრო ცვლილებები. ს. ქავთარაძის თბილისში, ხელისუფლების ცენტრალურ აპარატში გადაყვანის შემდეგ ბათუმის საოლქო რევკომის თავმჯდომარედ დანიშნეს სერგო გუბელი (მემძვარიაშვილი), რომელიც აჭარის მკვიდრი მოსახლეობის მიმართ კეთილმოსურნე არ იყო. ივლისში იგი შეცვალა ა. ღამბაშოვმა, რომელიც ცნობილი ტერორისტი და აჭარის მუსლიმანური მოსახლეობის მიმართ მტრულად იყო განწყობილი. ეს ფაქტი არაერთხელ დადასტურდა.

ახალი მეჯლისი ხასან ლორთქიფანიძის ხელმძღვანელობით თავგანწირულად იბრძოდა აჭარისათვის ავტონომიის სტატუსის მინიჭების, ხელისუფლების თავის ხელში აღებისა და ძალაუფლების სამართლიანი გადანაწილებისათვის ცენტრსა და რეგიონს შორის. ამ ბრძოლის შედეგად საქართველოს ცენტრალური ხელმძღვანელობა დათმობაზე წავიდა. 1921 წლის 16 ივლისს გამოსცა დეკრეტი აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შექმნის შესახებ. ამ დეკრეტით მეჯლისი გამოხდადდა ხელისუფლების ორგანოდ რეგიონში. აჭარაში შეიქმნა ორხელისუფლებიანობა. რეალური ხელისუფლება ჰქონდა საოლქო რევკომს, რომლის დასაყრდენი ძალა იყო მილიცია, უშიშროების სამსახური და აჭარაში დისლოცირებული წითელი არმიის ნაწილები. რევკომი ინსტრუქციებს, დადგენილებებსა და მითითებებს იღებდა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლებიდან.

ადგილზე რევკომის მუშაობას საქართველოს კომპარტიის ბათუმის საოლქო კომიტეტი ახორციელებდა.

მეჯლისი ხელისუფლებას ფორმალურად ფლობდა. მაგრამ ამ ფორმალობასაც ჰქონდა მნიშვნელობა, რადგან ძალაუფლებისათვის ბრძოლაში იგი დიდმნიშვნელოვანი საშუალება იყო. თუმცა ყველაფერი დამოკიდებული იყო საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებაზე. ცხადია, საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება დიდხანს ვერ შეეგუებოდა ორხელისუფლებიანობას. ამისათვის ტაქტიკური სვლები იყო საჭირო. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მითითებით ჩამოაყალიბეს ღარიბ გლეხთა კომიტეტები. მათ ორგანიზაციაში ხელმძღვანელის როლს ასრულებდნენ შერიფ აბდიბა, ოსმან მონყობილი, მემედ გოგიბერიძე, ზექერია ლორთქიფანიძე და სხვები.

1921 წლის 31 აგვისტოს შეიქმნა აჭარის გლეხთა ცენტრალური კომიტეტი, რომელიც დაუპირისპირდა მეჯლისს. გლეხთა კომიტეტის მეშვეობით საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება ახორციელებდა მეჯლისის დისკრედიტაციას და საბოლოოდ ხელისუფლებიდან ჩამოშორებას. ამ ახალ ვითარებაში ხელისუფლებისათვის იბრძოდნენ აჭარის გლეხთა კომიტეტი, მეჯლისი და საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო ორგანიზაცია. ამ ორგანიზაციების გაერთიანებულმა სხდომამ მოისმინა მეჯლისის თავმჯდომარის ხასან ლორთქიფანიძის მოხსენება და მსჯელობის შედეგად მიიღეს დადგენილება, რომელშიც ნათქვამია:

აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში რევკომი არის ხელისუფლების უმაღლესი ორგანო, რომელშიც შევლენ მეჯლისის, ღარიბთა კომიტეტისა და ბათუმის პროლეტარიატის წარმომადგენლები; ბეგები და კაპიტალისტები ვერ მიიღებენ მონაწილეობას არჩევნებში როგორც აქტიური, ისე პასიური ხმის უფლებით; ჩატარდეს სამაზრო და სასოფლო რევკომების გადარჩევები: ახალი ცენტრალური რევკომის ხელმძღვანელობით განხორციელდეს მუშათა და გლეხთა საბჭოების არჩევნები. ამ საქმეში გამოირიცხოს მეჯლისის ხელმძღვანელი როლი (თურმანიძე ო., 2012:63-64).

დამთავრდა ორხელისუფლებიანობა და ხელისუფლება

მთლიანად გადავიდა ახალი რევკომის ხელში. მაგრამ ახალი, განახლებული რევკომის შემადგენლობა, რომელიც სამი პოლიტიკური ჯგუფის შეთანხმებით შეიქმნა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლებისათვის მთლიანობაში მისაღები არ აღმოჩნდა. რევკომის შემადგენლობაში სულ 9 წევრი ითვლებოდა. მათ შორის მეჯლისიდან - ხ. ლორთქიფანიძე, ზ. ხარაზი, მ. კონცელიძე, გლეხთა კომიტეტიდან - ჯ. ფალავა, ზ. ლორთქიფანიძე, ხ. ბერიძე; ბათუმის პლორეტარიატიდან (პროფკავშირები) - ა. ლამბაშოვი, კ. საჯაია, რ. ჟღენტი. პრეზიდიუმში აირჩიეს ხ. ლორთქიფანიძე (თავმჯდომარე), ა. ლამბაშოვი (მოადგილე), თ. ჟღენტი, კ. საჯაია, ხ. ბერიძე (წევრები).

რევკომის ახალი შემადგენლობა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების ბრმად მორჩილი არ აღმოჩნდა. რევკომის ის წევრები, რომლებიც წარმოადგენდნენ მეჯლისსა და გლეხთა კომიტეტს, დაბეჯითებით მოითხოვდნენ უფლებამოსილების გაფართოებას, ძალაუფლების ოპტიმალურ გადანაწილებას ცენტრსა და რეგიონს შორის, მეტი მზრუნველობის გამოჩენას მკვიდრი აჭარლების მიმართ. რატომღაც ძალაუფლების გადანაწილება საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებას არ აწყობდა. როგორც ჩანს, ამაში საშიშროებას ხედავდნენ.

რევკომში ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ, ერთის მხრივ კომუნისტები ა. ლამბაშოვი, თ. ჟღენტი, კ. საჯაია, მეორე მხრივ დანარჩენი წევრები. რევკომის, როგორც საგანგებო აღმასრულებელი ხელისუფლება, კრიზისში შევიდა. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება იძულებული გახდა გამოეყვანა ა. ლამბაშოვი რევკომის შემადგენლობიდან. 1921 წლის 24 სექტემბერს იგი დანიშნეს საქართველოს საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარიატის რწმუნებულად ბათუმში. თ. ჟღენტი დროებით დატოვეს რევკომის შემადგენლობაში, თუმცა რევკომის აჭარელი წევრები მის გამოყვანასაც მოითხოვდნენ.

საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება მიზანმიმართულად მუშაობდა რევკომის, მეჯლისისა და ღარიბთა კომიტეტის შემადგენლობის განახლებისათვის. მიზანი ის იყო, რომ მათში ისეთი ადამიანები შეეყვანათ, რომლებიც უყოყმანოდ განახორციელებდნენ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების პოლიტიკას. ეს პოლიტიკა რამდენად გამართლებული იყო

რეგიონისთვის, ამას მნიშვნელობა არ ჰქონდა. მთავარი ამოცანა იყო საბჭოთა ხელისუფლების შენარჩუნება და განმტკიცება.

ამ მიზნით ქ. ბათუმში 1921 წლის ნოემბერში (7-11) მოინვეის გლეხთა პირველი ყრილობა. 230 დელეგატიდან აბსოლუტური უმრავლესობა ღარიბი გლეხი იყო. მის მუშაობაში მონაწილეობდნენ მუშებიც. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების დავალებით ყრილობის ორგანიზაციასა და მიმდინარეობაში წამყვან როლს ასრულებდა ა. ლამბაროვი. ცენტრალური საკითხი იყო რეგიონში საბჭოთა ხელისუფლების განმტკიცება. ყრილობაზე აირჩიეს მეჯლისისა და გლეხთა ცენტრალური კომიტეტის ახალი შემადგენლობა. ახალი მეჯლისის ისტორიაში შევიდა „წითელი მეჯლისის“ სახელწოდებით. მის თავმჯდომარედ აირჩიეს თახსიმ ხიმშიაშვილი, თანაშემწეებად - შერიფ აბდიბა, მემედ გოგიბერიძე, მდივნად - ოსმან მონყობილი (თურმანიძე თ., 2012:66-67).

„წითელი მეჯლისი“ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების ბრმად მორჩილი არ აღმოჩნდა. აჭარასთან დაკავშირებული პრობლემების, კერძოდ, კადრების, ავტონომიის უფლებამოსილების, ძალაუფლების გადანაწილების შესახებ საკუთარი მიდგომები ჰქონდა, რომელიც განსხვავდებოდა საქართველოს ცენტრალური ხელმძღვანელობის პოზიციისაგან. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების დავალებით შეიცვალა რევკომის შემადგენლობა. საქართველოს კომპარტიის ბათუმის საოლქო კომიტეტის 1921 წლის 22 ნომბრის დადგენილებაში ხაზგასმით აღინიშნა, რომ რევკომის თავმჯდომარედ დაინიშნება მხოლოდ კომუნისტი და არ შეიძლება მეჯლისის წევრი იყო ამ თანამდებობაზე. ბათუმის საოლქო რევკომის თავმჯდომარედ დანიშნეს ა. ლამბაროვი, წევრებად: თ. ჟღენტი, გ. ქავთარაძე, ი. ჩუპრინა, გ. რამიშვილი (1963:74).

მართალია, „წითელი მეჯლისის“ უფლებამოსილება რამდენადმე გაიზარდა, მაგრამ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების ხელში დარჩა რეგიონის მართვის ძირითადი რგოლები: კომპარტიის საოლქო კომიტეტი და რევკომი. ამიტომ ძალაუფლების გადანაწილებისათვის ბრძოლა კვლავ მიმდინარეობდა.

ავტონომიური რესპუბლიკის, როგორც სახელმწიფო წარ-

მონაქმნის, სტატუსის დადგენის საკითხში და ცენტრსა და რეგიონს შორის ძალაუფლების გადანაწილებისათვის ბრძოლის ახალი ეტაპი დაიწყო 1922 წლიდან, როდესაც შეიქმნა სახელმწიფო ორგანოები - ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი (ცაკი) და სახალხო კომისართა საბჭო (სახკომსაბჭო). საქართველოს ცენტრალური ხელმძღვანელობის რეკომენდაციით ცაკის თავმჯდომარედ აირჩიეს თ. ხიმშიაშვილი, ხოლო სახკომსაბჭოს თავმჯდომარედ დანიშნეს ა. ლამბაროვი. მათ შორის მანამდე არსებული დაძაბული ურთიერთობა კიდევ მეტად გამძაფრდა. აჭარის ცაკის უფლებები შეზღუდული იყო, ხოლო სახკომსაბჭოს პრეზიდიუმი, რომელსაც შედარებით მეტი უფლებები ჰქონდა, სამი წევრისაგან შედგებოდა (ა. ლამბაროვი, გ. ქავთარაძე და რ. ნიჟარაძე) და მიღებული დადგენილებები და ორგანიზაციულ-პრაქტიკული ღონისძიებები მრავალ შემთხვევაში აჭარის მკვიდრი მოსახლეობის ინტერესების სანინააღმდეგო იყო.

დაპირისპირება და ბრძოლა ძალაუფლების გადანაწილებისათვის გაგრძელდა. ა. ლამბაროვისა და თ. ხიმშიაშვილის დაპირისპირების გამო 1922 წლის მარტში სპეციალური კომისია შეიქმნა ფ. მახარაძის, შ. ელიავასა და ბ. კვირკველიას შემადგენლობით. კომისიის დასკვნაში აღნიშნულია: თ. ხიმშიაშვილი უნდა შეიცვალოს ისეთი პიროვნებით, რომელიც იქნება ნაკლებად მცოდნე და ნაკლებად გამოცდილი, მაგრამ დამჯერი, საიმედო და უფრო ერთგული საბჭოთა ხელისუფლებისადმი (აცსა, ფ. პ-1, ან, 1, ს. №119, ფურც. 1,6). ამ დასკვნის შემდეგ თ. ხიმშიაშვილი 1922 წლის მარტში გაათავისუფლეს ცაკის თავმჯდომარის თანამდებობიდან და თბილისში გაიწვიეს, მაგრამ იგი, სერიოზულად განაწყენებული, ზემო აჭარაში წავიდა, სადაც მოსახლეობაში დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. აჭარაში საგანგაშო ვითარება შეიქმნა. ვითარების განსამუხტავად საქართველოს ცენტრალურმა ხელისუფლებამ ა. ლამბაროვი გაათავისუფლა ავტონომიური რესპუბლიკის სახკომსაბჭოს თავმჯდომარის პოსტიდან და სამუშაოდ მოსკოვში გადაიყვანეს. სახკომსაბჭოს თავმჯდომარედ დანიშნეს სულეიმან დიასამიძე, რომელიც ლიბერალობითა და ნეიტრალური პოზიციით გამოირჩეოდა.

ამ საკადრო ცვლილებებით პოლიტიკური და ფსიქოლო-

გიური დაძაბულობა არ განმუხტულა. ბათუმის საოლქო პარტოკრატია შეეცადა თ. ხიმშიაშვილის დაპატიმრებას. ამის თაობაზე საქართველოს კომპარტიის ბათუმის საოლქო კომიტეტის პრეზიდიუმის 1922 წლის 12 აგვისტოს დადგენილებაში ნათქვამია: თ. ხიმშიაშვილი საშიშია საბჭოთა ხელისუფლებისათვის. ეთხოვოს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტს ნება დაგვრთოს თ. ხიმშიაშვილის დაპატიმრების შესახებ, რათა იგი იზოლაციაში მოქცეულიყო (აცსა, ფ. პ-1, ან.1, ს. №49, ფურც.106).

საქართველოს ცენტრალურმა ხელისუფლებამ პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის თ. ხიმშიაშვილის დაპატიმრებაზე სანქცია არ მისცა და პოლიტიკური დაძაბულობის განსამუხტავად მოლაპარაკებებისა და შეთანხმების გზა აირჩია. 1922 წლის აგვისტოში ბათუმის საოლქო კომიტეტის პასუხისმგებელ მდივნად დანიშნეს ნიკოლოზ სვანიძე, რომელიც კეთილმოსურნედ იყო განწყობილი აჭარის მუსლიმანი მოსახლეობის და ე.წ. „გლეხური ინტელიგენციის“ მიმართ.

ნ. სვანიძის ძალისხმევით აჭარაში დაიწყო პოლიტიკური ამინდის დათბობა. არავინ არ დავობდა იმის შესახებ, რომ ცენტრალური ხელისუფლების უშუალო დაქვემდებარებაში უნდა ყოფილიყო თავდაცვა, სამხედრო და საზღვაო ფლოტის საქმეები, საბაჟო, საერთო საკანონმდებლო, სისხლის სამართლის, სა მოქალაქო სამართლის, შრომის სამართლის კოდექსები, ფულადი, საბანკო, საკრედიტო ურთიერთობები. საქმე ეხებოდა კადრებს, ადგილობრივი თავისებურებების გათვალისწინებას. კეთილმოსურნეობის გამოჩენის აჭარლების მიმართ და დახმარების განევას, რადგან მაზრებში ძალზე მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული ვითარება არსებობდა, რასაც საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება ვერ ითვალისწინებდა და მათ უგუნურ პოლიტიკას მოსდევდა მსხვერპლი და სხვა უბედურებანი.

1937 წლამდე აჭარას არ ჰქონდა ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუცია. საქართველოს 1922 წლის კონსტიტუციაში მხოლოდ დასახელებულია აჭარის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა და მისი უფლებამოსილება განსაზღვრული არ ყოფილა. ფაქტობრივად ავტონომია არ მუშა-

ობდა. საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პასუხისმგებელი მდივანი ნიკოლოზ სვანიძე 1923 წლის 24 დეკემბერს ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტს მოახსენებდა: აჭარის ავტონომია ფაქტობრივად არ არსებობს. საქართველოს ცენტრალური მთავრობის ყველა ქმედება აჭარაში ვრცელდება მექანიკურად, განხილვისა და ადგილობრივ თავისებურებათა გათვალისწინების გარეშე. აჭარლებს, რომლებიც სახელმწიფო დანესებულებებში მუშაობენ, არსებული ვითარების უმნიშვნელო კრიტიკის გამო ქემალისტებად აცხადებენ და სამუშაოდ ხსნიან. ისინი შემდეგ ოპოზიციაში გადადიან. სამაზრო აღმასკომებს, რომლებიც ხალხის მიერ არიან არჩეული, პარტიული კომიტეტები ანგარიშს არ უწევენ. პარტიული კომიტეტის წარმომადგენლები გვევლინებიან, როგორც გენერალ-გუბერნატორები, თვითნებურად აუქმებენ სამაზრო აღმასკომების დადგენილებებს. ხალხმა არ იცის ვის მიმართოს (აცსა, ფ. პ-1, ან.1, ს. №119, ფურც.1).

პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტი საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მხარდაჭერით უხეშად ერეოდა ავტონომიური რესპუბლიკისა ცაკისა და სახკომსაბჭოს ფუნქციებში, რაც თ. ხიმშიაშვილის სამართლიანი განცხადებით, ანარქიას იწვევდა მათ მუშაობაში. ასეთი ქმედებით გამოირჩეოდნენ პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პასუხისმგებელი მუშაკი გ. რამიშვილი და ავტონომიური რესპუბლიკის შიანაგან საქმეთა სახალხო კომისარი ნ. ბახტაძე. გ. რამიშვილმა მ. სვანიძის მივლინებაში ყოფნის დროს სახკომსაბჭოს თავმჯდომარესთან თ. ხიმშიაშვილთან შეთანხმების გარეშე სამუშაოდან გაათავისუფლა სახალხო კომისრები აბდულ გოგო (ჯანდაცვა), სედად რეშადი (განათლება) და სხვა მუშაკები.

ნ. ბახტაძის განკარგულებით დანაშაულის ჩადენის გარეშე დაპატიმრეს ბეგები და 300 აჭარელი გლეხი. მოტვაცია ის იყო, რომ აგრარული რეფორმის გატარებისას ბეგებს შეიძლება წინააღმდეგობა გაენიათ. გლეხებს ბრალად დასდეს ანტისაბჭოთა ლაყბობა. თ. ხიმშიაშვილის გაბედული და პრინციპული ქმედების შედეგად 300 აჭარელი გლეხი საპატიმროდან გაათავისუფლეს, რომლებიც თავიანთ საცხოვრებელ ადგილებს დაუბრუნდნენ, ხოლო 28 დაპატიმრებული ბეგიდან კომუნისტურმა

პარტოკრატია მხოლოდ 12 მათგანის გადასახლება შეძლო რუსეთის გუბერნიაში (აცსა, ფ. პ-1, ან.1, ს. №115, ფურც.111-121; ს. №118, ფურც.3-6). ცხადია, ბეგებისა და აჭარელი გლეხების დაპატიმრების სანქციას აძლევდა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება.

1923 წელს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ხელმძღვანელობაში იმდენად დაიძაბა პოლიტიკური ვითარება, რომ ბათუმში საგანგებოდ ჩამოვიდნენ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მაღალი რანგის ხელმძღვანელები მიხა ცხაკაია, შალვა ელიავა, მიხეილ კახიანი და მათ მონაწილეობა მიიღეს პარტიის საოლქო კომიტეტის პრეზიდიუმის სხდომის მუშაობაში. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ხელისუფლებაში არსებული კრიზისის დაძლევის შესახებ იყო ფართო მსჯელობა საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კონფერენციაზე, რომელიც ჩატარდა 1924 წლის აპრილ-მაისში. ნ. სვანიძის საანგარიშო მოხსენებაში გაშუქდა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების კოლონიური დამოიკიდებულება აჭარის მიმართ. ნაჩვენები იყო შოვინიზმის გამოვლენის ფაქტები, კონფერენციამ მოითხოვა ლოიალობის გამოჩენა აჭარის ინტელიგენციის მიმართ, რათა აღდგეს მათი ნდობა პარტიისადმი (აცსა, ფ. პ-1, ან.1, ს. №208, ფურც.2-20).

1924 წლის ნოემბერში ნ. სვანიძე თბილისში გაიწვიეს. პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პასუხისმგებელ მდივნად აირჩიეს ლევან ლოღობერიძე, ხოლო 1925 წლის მარტში - თენგიზ ჟღენტი. პოლიტიკური დაძაბულობა დროებით შემცირების მიუხედავად, ისევ გაგრძელდა და კულმინაციურ წერტილს მიაღწია 1925 წლის ოქტომბერში. ბრძოლის ძირითადი საკითხი ისევ იყო ავტონომიის სტატუსი, ძალაუფლების გადანაწილება ცენტრსა და რეგიონს შორის და სხვა პრობლემები, რომელთა შესახებ განსხვავებული მიდგომები ჰქონდა, ერთის მხრივ საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებას, პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტსა და მეორეს მხრივ, ავტონომიური რესპუბლიკის ცაკსა და სახკომსაბჭოს მუშაკებს.

ავტონომიის უფლებამოსილების შეზღუდვა გამოხატა სახალხო კომისარიატების ნაწილის საქართველოს ცენტრალური უწყებების რწმუნებულთა სამმართველოებად და განყოფილე-

ბეზად გარდაქმნამ და ამ უწყებათა დაქვემდებარებაში გადასვლამ. მაგალითად, 1923 წლიდან გაუქმდა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შრომის, სასურსათო, ფინანსთა სახალხო კომისარიატები, მუშათა და გლეხთა ინსპექცია. ისინი გარდაქმნეს საქართველოს შესაბამისი ცენტრალური უწყებების რწმუნებულთა სამმართველოებად. ამასთან, ერთად საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებას უშუალოდ ექვემდებარებოდა რეგიონის კავშირგაბმულობის სამსახური, საგანგებო კომისია, ჩაქვისა და სალიბაურის საბჭოთა მეურნეობები, ჩაის ფაბრიკები, ბათუმის საზღვაო ნავსადგური და სხვა.

გარდა ამისა, პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტს განუხაზღვრელი უფლებები გააჩნდა და მრავალ შემთხვევაში ბოჭავდა სახელმწიფო ორგანოების საქმიანობას. პარტოკრატია ძირითადად ქ. ბათუმზე ზრუნავდა და მაზრებისადმი ნაკლებ ყურადღებას იჩენდა. ერთი სიტყვით, არსებობდა რალაც, ყოველ შემთხვევაში, ფორმალური საფუძველი აჭარის ქედის სესიის მონვევისა.

ქედაში აჭარის ცაკის სესიის მონვევის ინიციატორები იყვნენ თ. ხიმშიაშვილი და ო. მონწყობილი. პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პასუხისმგებელი მდივანი თ. ჟღენტი, ქედაში საგანგებო სესიის მონვევის კატეგორიული წინააღმდეგი იყო. შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის ი. ბრეგაძის მეშვეობით თ. ხიმშიაშვილსა და ო. მონწყობილს გადაეცათ ჟღენტის წერილი, სადაც თხოვდა მათ საკითხის ღრმად გარკვევას და ამის შემდეგ ცაკის სესიის ბათუმში ჩატარებას, მაგრამ მას არ მოუსმინეს. აჭარის ცაკის მესამე სესიის პირველი სხდომა გაიხსნა 1925 წლის 12 ოქტომბერს. სესია საკმაოდ წარმომადგენლობითი იყო. მას ესწრებოდა 500-მდე დელეგატი. მათ შორის: ცაკის 33 წევრი (45-დან), აჭარისწყლის, ქედის, ხულოს, ქობულეთის სამაზრო და სათემო აღმასკომების თავმჯდომარეები, სოფლებიდან ორ-ორი წარმომადგენელი.

სესიამ მოისმინა აჭარის ცაკისა და სახკომსაბჭოს ანგარიშები და მათ მიერ განეული მუშაობა დამაკმაყოფილებლად შეაფასეს. კამათში მონაწილეობდა 15 კაცი. თ. ხიმშიაშვილის, ო. მონწყობილის, რ. ხოზრევანიძის, ჯ. ქიქავას, რ. თავდგომირძის, ხ. ქადაგიძის, რ. თხილაიშვილის გამოსვლებში საქართველოს

ცენტრალური ხელისუფლების დამოკიდებულება აჭარის მიმართ დახასიათებულია როგორც ნაციონალ-შოვინისტური და კოლონიური. ისინი მოითხოვდნენ კავშირის განწყვეტას საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებასთან. აკრიტიკებდნენ საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლების ხელმძღვანელებს ავტონომიის უფლებების შემცირებას, ქ. ბათუმში აჭარლების დასაქმების შეზრუდვის, სოფლის მიმართ არასაკმარისი ყურადღების გამო.

რ. ქადაგიძემ გამოხატა უკმაყოფილება საგანგებო კომისიის მიმართ და მისი თანამშრომლები დაახასიათა როგორც ჯალათები. ჯ. ქიქავამ დაადანაშაულა საქართველოს ხელისუფლება აჭარაში მრენველობის განვითარების შეფერხების გამო. რ. თხილაიშვილმა ამხილა შრომის კომისარიატი და ბათუმის ბირჟა იმის გამო, რომ აჭარლებს არ იღებენ სამუშაოზე. სესიამ მიიღო რეზოლუცია, რომელიც თავისი არსით არის ანტიქართული, საქართველოს ერთიანობისათვის საშიში. რეზოლუციაში ნათქვამია: საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება აჭარის მიმართ ატარებს ნაციონალურ-შოვინისტურ პოლიტიკას. განძრახული აქვს გააუქმოს ავტონომია. სესიამ თხოვნით მიმართა საბჭოთა კავშირს ცაკს გამოაგზავნოს სპეციალური კომისია მდგომარეობის შესასწავლად (აცსა, ფ. პ-1, ან.4, ს. №113, ფურც. 29-30; ან.1, ს. № 389, ფურც.5-10).

მოსკოვში გასაგზავნად ცაკის სესიამ აირჩია 13 კაციანი დელეგაცია ო. მოწყობილის მეთაურობით. დასასრულს ქედის სესიამ განიხილა თ. ხიმშიაშვილის განცხადება სახკომსაბჭოს თავმჯდომარის პოსტიდან გათავისუფლების შესახებ იმ მოტივით, რომ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება მას სდევნის, შესაძლებელია მოკლან (აცსა, ფ. პ-1, ან.4, ს. №113, ფურც.31). სესიამ თ. ხიმშიაშვილის თხოვნა არ დაკმაყოფილა.

იბადება კანონიერი კითხვები: აჭარის ცაკის მესამე სესიის (ქედის სხდომა) გადაწყვეტილება ხომ არ არის სეპარატიზმის გამოფენა. აქვს თუ არა რაიმე კავშირი მოსკოვთან, ხომ არ ჩანს რუსეთის კვალი. ერთი შეხედვით გარეგნულად აჭარის ცაკის მესამე სესიის ქედის სხდომის გადაწყვეტილება სეპარატიზმის ნიშნებს შეიცავს. მაგრამ 1921-1925 წლებში განვითარებული მოვლენების გულდასმით შესწავლის შედეგად შესაძლე-

ბელია გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ ამ გადანყვეტილებაში სეპარატიზმი არ არის. ქედის სესიის გადანყვეტილება იყო მის მონაწილეთა გაუცნობიერებელი ქმედება, მიზანი იმაში მდგომარეობდა, რომ მოეხდინათ ზეგავლენა საქართველოსა და ამიერკავკასიის ხელმძღვანელებზე ხელი აეღოთ აჭარის ავტონომიის უფლებების შეზღუდვაზე, გამოეჩინათ მეტი ყურადღება და კეთილმოსურნეობა აჭარლების მიმართ. ზედმეტია ლაპარაკი ამ მოვლენებში რუსული კვალის შესახებ.

ამ საგანგაშო ვითარებასთან დაკავშირებით ბათუმში ჩამოვიდნენ ს. ორჯონიკიძე, გ. მირზაბეკოვი, მ. ორეხელაშვილი, მ. კასიანი, ს. ქავთარაძე, მ. ოკუჯავა, ლაკობა, კვანტალიანი და სხვები. 1925 წლის 18-19 ოქტომბერს პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტმა განიხილა ცაკის მესამე სესიის ქედის სხდომის შედეგები. თ. ხიმშიაშვილმა და ო. მონყობილმა აღიარეს შეცდომები და თანამდებობიდან გადადგნენ, ცხადია, აჭარის მოსახლეობამ მხარდაჭერა არ გამოუცხადა. 20 ოქტომბერს ბათუმში ჩატარდა აჭარის ცაკის მესამე სესიის მეორე სხდომა, რომელზედაც გააუქმეს ქედის სხდომის გადანყვეტილებები და თანამდებობიდან გათავისუფლდა თ. ხიმშიაშვილი და ო. მონყობილი.

აჭარის მიმართ დაშვებული შეცდომები აღიარა ამიერკავკასიის ფედერალური რესპუბლიკისა და საქართველოს რესპუბლიკის ხელმძღვანელობამ. შ. ელიავამ დაგმო საქართველოს საზოგადოების ერთი ნაწილის უარყოფითი დამოკიდებულება აჭარის ავტონომიის მიმართ. მ. ორეხელაშვილმა აჭარლების უკმაყოფილების ერთ-ერთ მიზეზად ქ. ბათუმი დაასახელა, სადაც მკვიდრი მოსახლეობა სათანადოდ არ იყო წარმოდგენილი (აც-სა, ფ. პ-1, ან.1, ს. №437, ფურც. 57).

მაგრამ ეს სიტყვები დეკლარაციად დარჩა. აჭარლების მიმართ კვლავ ადგილი ჰქონდა უნდობლობას, დიდმპყრობელური შოვინისტური პოლიტიკის გატარებას. საქართველოს კომუნისტური პარტიის მეოთხე ყრილობაზე (1925 წლის დეკემბერი) მ. კახიანმა აღნიშნა: „აჭარისტანში იგივე პოლიტიკა რჩება, რაც იყო წინათ“ და შემდეგ „... ბათუმის ორგანიზაციამ იცოდეს, რომ მუშათა კლასის აჭარიზაცია არ მოვახდინოთ“ (1925:3). საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პლენუმზე (1929 წლის აგვისტო) საოლქო კომიტეტის პასუხისმგებელმა

მდივანმა სამსონ მამულიამ ოფიციალურად განაცხადა: აჭარაში არსებობს ადგილობრივი მოსახლეობის მიმართ უნდობლობა, ადგილი აქვს ქართული და რუსული ნაციონალიზმის გამოვლენას, აჭარლების მიმართ დიდმპყრობელურ დამოკიდებულებას (თურმანიძე ო., 2012:97).

ასე გრძელდებოდა წლების განმავლობაში და აჭარამ 1937-1938 წლებში, საქართველოს სხვა კუთხეებთან შედარებით, ყველაზე დიდი მსხვერპლი გაიღო. ათასობით უდანაშაულო ადამიანი კომუნისტური რეჟიმის მსხვერპლად იქცა, რომელთა ჭრილობები დღესაც არ არის მოშუშებული.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი პ-1, ანაწერი 1, საქმეები 49, 113, 115, 119, 208, 389, 437;
2. აჭარა რუსი დიპლომატის თვალთ, 1922-1923, ი. იუსტის მოხსენება თბილისი, 1998;
3. საქართველოს კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) მეოთხე ყრილობა. ბიულეტენი №5, ტფილისი, 1925
4. революционные комитеты Аджарии в борьбе становление и упрочение советской власти (март 1921 г. – январь 1922 г. – сборник документов и материалов Сухуми, 1963г.);
5. თურმანიძე ო, აჭარის პოლიტიკური და ეკონომიკური ისტორია (1921-1940), ბათუმი, 2012.

Otar Turmanidze

Fight for the power reallocation between center and region in 20s of XX century (on Ajara example)

Summary

The article discusses the political situation in Ajara 1921 and establishment of soviet power history. A new vision is covered fight for the power reallocation between center and region and is shown the result of this fight. The article analyzes the causes of 1925 CEC session, the assessments of its decisions and are given following conclusions.

**ГРЕЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА В СЕВЕРНОМ
ПРИЧЕРНОМОРЬЕ: ОТ МИФОЛОГИИ К РЕАЛЬНОСТИ**

Наличие в прибрежной черноморско-азовской зоне значительных групп населения, определяющего себя как греческого на протяжении вот уже более двух с половиною тысячелетий (начиная с VII в. до Р.Х.), представляет собой определенный вызов для историков и культурологов, требуя адекватной научной оценки и детерминации понятия так называемой «греческой культуры», последовательное воспроизведение которой, собственно, и может давать ее носителям право считать себя эллинами.

Основные причины и периодизация присутствия греческой культуры в Причерноморье хорошо известны. Начало ему положила великая греческая колонизация, охватившая побережья средиземноморско-черноморского бассейна. Также очевидно, что в эллинистическую эпоху древние греческие полисы и колонии были очагами активной эллинизации, а позднее, в византийский период, — христианизации местного населения. В такой эллино-христианской форме частицы населения бывшей Восточной Римской империи вошли и в новейшую историю, где-то сохраняя свою самобытность, а где-то теряя ее под воздействием различных обстоятельств.

Для всех этих периодов характерна своя особая «греческая» культура. Различными оказываются способы и пути воздействия этих во многом различных культур на жизнь окружающих народов. Столь же различна и судьба потомков граждан древних полисов и византийских подданных.

Античный период причерноморских греческих колоний достаточно основательно изучается историками на основе археологических изысканий и свидетельств древних авторов. Нет сомнения, что культура тех древних полисных сообществ была греческой, близкой по своей форме к культуре метрополии или метрополий, основавших колонии.

Византийский период формально и географически достаточно четко определяется как продолжение античного. Но вопрос о культурной, языковой и, особенно, этнической преемственности населения причерноморских городов уже

вызывает у многих исследователей целый ряд вопросов вплоть до полного отрицания прямой связи культуры средневековых городов с древними греческими полисами¹. Сама история этих городов в период Средних веков не всегда достаточно хорошо документирована, хронологически не полна и часто противоречива. Культура их, греко-христианская в своей основе, уже значительно варваризирована и полна местных или привнесенных «варварами» элементов. Тем не менее, греческая составляющая культуры остается ведущей или цементирующей и в эту эпоху, а в глазах окружающих народов такие города слышат «греческими». В этот период повсеместно происходит значительный отток потомков граждан древних полисов в «хору», т.е. на открытые и незащищенные пространства вокруг городов. Постепенно в силу различных причин эти новые поселения становятся более безопасными и перспективными, чем древние укрепленные города. Именно так, например, в горах и долинах Крыма сложились очаги особой средневековой культуры, определение характера которой уже представляет для нас большие сложности. Активная христианизация и как следствие эллинизация населения византийских епархий создавали дополнительные массивы подданных уже неспособных в силу неразвитости инфраструктуры и отсутствия базового образования стать полноценными потребителями той греческой культуры, которая продолжала существовать в столичных кругах и крупных городах империи. Насколько новообращенные и эллинизированные автохтоны были восприимчивы к древней греческой культуре и каково было соотношение подобных «новых» и «старых» (этнических) греков, значительно опростившихся к тому времени в условиях хоры, трудно сказать. Следует, однако, предположить, что в городах и, конечно, в относительно автономных государственных образованиях – типа крымского Феодоро² или балканских феодов, даже после разрыва политических связей с Византией, в высших

¹ Здесь следует вспомнить работы немецкого ученого Якова Фалмерайера (1790-1861 гг.), отрицавшего прямую связь древних греков с «новыми».

² Яковсон А.Л. Средневековый Крым. – М.-Л.: Наука, 1964. – 233 с.; Пиоро И.С. Крымская Готия. – Киев, 1990. – 190 с.; Байер Х.-Ф. История крымских готов как интерпретация сказания Матфея о городе Феодоро. – Екатеринбург, 2001. – 478 с.

светских и, разумеется, церковных кругах, наиболее привлекательные модели для подражания все еще поставляла именно греческая культура в ее поздневизантийских образцах, насколько это было возможно в виду географической и политической отдаленности их от столицы. Несомненно, и то, что древние полисы, находясь под юрисдикцией Византии или сохраняя с ней тесные культурные связи, являлись посредниками в продвижении христианства и греческой культуры в различных направлениях: так, как это представлялось выгодным ее правителям и, соответственно, восприимчикам новой культуры³.

Однако к началу новейшей истории мы уже не застаем в Северном Причерноморье древних полисов как средоточия сколько-нибудь значительных очагов греческой культуры, так как почти все они пали под ударами «варваров». Вопрос, насколько сохранившиеся в припонтийской «хоре» со времен Средневековья христиане могли быть греками и носителями традиционной греческой культуры, и является предметом внимания автора данной статьи. При этом ниже рассмотрены будут лишь те греческие общины Украины, которые ведут свое происхождение из различных районов Крымского полуострова и тем самым оспаривают право на почетное звание потомков граждан древних полисов и подданных Византийской империи.

Итак, в современной Украине на роль носителей греческой культуры претендуют несколько различных по своему происхождению этнических групп, проживающих преимущественно в Северном Причерноморье и Приазовье⁴. Наибольший интерес для исследователей представляют «приазовские» или «мариупольские»

³ Здесь, возможно, стоит упомянуть историю крещения киевского князя Владимира в Херсонесе и его брака с византийской принцессой. См. также: Григорович В. Исторические намеки о значении Херсона и его церкви в VII, IX и X ст. // Прибавления к Херсонским епархиальным ведомостям. – 1864. – № 13. – С. 988.

⁴ О греках Крыма см.: Араджиони М.А. Греки Крыма и Приазовья: история изучения и историография этнической истории и культуры (80-е гг. XVIII в. – 90-е гг. XX в.): Пособие для студентов вузов и учителей общеобразовательных и национальных воскресных школ. Симферополь, 1999. 132 с.; Непомнящий А.А. История и этнография народов Крыма. Симферополь, 2001. 816 с.

греки, предки которых были переселены из Крыма в 1778 г.⁵ Именно на примере этой группы греков Украины можно попробовать проследить процесс превращения древней полисной культуры в провинциальную (и варваризированную) византийскую, расщепление культуры на две различные по своему языковому выражению формы (греческую – ромейскую, и тюркскую – урумскую) и, наконец, деградацию в современных условиях почти всех прежних составляющих национальной культуры до уровня социальных маркеров, служащих для определения по принципу «свой – чужой».

По различным оценкам число приазовских или «мариупольских» греков в настоящее время около 100 тыс. чел.⁶ Очевидно, что столь значительное число граждан, компактно проживающих на сравнительно небольшой территории, вправе поставить целый ряд вопросов о праве на развитие национального языка и культуры, учитывая, в частности, различные международные соглашения. Вместе с тем, как показали события последних лет, столь древний и известный народ не представлен или представлен на современной политической арене значительно в меньшей степени, чем народы несравненно более молодые и часто крайне малочисленные, но лучше социально и политически организованные. Социальная и политическая невыразительность современных украинских греков Приазовья позволяет поставить вопрос – есть ли у них вообще своя национальная культура, которую стоило бы отстаивать, т.е. тот особый образ жизни, воспроизводимый каждым последующим поколением, который позволяет идентифицировать их как греков.

Обратимся к их истории. Поскольку ни один источник не сообщает о гибели Херсонеса или массовом уничтожении греков

⁵ О самом переселении см.: Калоеров С.А. О переселении греков в Приазовье и основании греческих населенных пунктов / Материалы по истории и культуре греков Украины / Сост. С.А. Калоеров, Г.Н. Чердакли. – Вып. 1. – Донецк, 1998. – С. 5-53.

⁶ Переписи различных годов дают разные сведения о числе греческого населения Украины. Согласно последней официальной переписи населения 2001 г. в Украине проживает 91 500 греков, из них 77 500 в Донецкой области (т.е. в Приазовье). Вместе с тем, Федерация греков Украины и другие неофициальные источники говорят о наличии в стране 150-200 000 лиц греческого происхождения.

Боспорского царства в первые века после Р.Х. или в период великого переселения народов, следует предположить, что греческое население полуострова в основном пережило это страшное время и приспособилось к новым условиям. Достаточно пространные сообщения о христианизации крымского населения: как греческого, так и «варварского», при всей относительности достоверности подобных источников также указывают на греческую культуру, по крайней мере, городских жителей. Именно эта греческая, или языческая культура, часто становилась объектом нападок христианских миссионеров уже в IV – VI вв.⁷

Последовавшая вскоре активная христианизация и эллинизация населения всех византийских епархий, особенно в VII-IX вв., позволяет нам предположить, что, по крайней мере, в Херсонесе и на Южном побережье Крыма должны были происходить процессы, сходные с теми, которые в конечном счете породили и современную греческую нацию на Балканах, сложившуюся в позднем Средневековье из различных этнических элементов, в том числе славянского.

Хазарское, тюркское и позднее османское присутствие в Крыму, первоначально в степном, а затем почти повсеместно, равно как и локальное итальянское присутствие, несомненно, нарушили, но не смогли истребить эту особую греко-христианскую культуру бывших византийских подданных, трансформировавшихся после окончательного падения империи в самоуправляемые религиозные общины – вещь обычная для пестрого в этническом отношении Средневековья. Внутри этих общин должен был поддерживаться главным образом традиционный жизненный уклад, уже хотя бы потому, что завоеватели мало интересовались жизнью местного населения, предпочитая взимать с него дань, отдав другие права церковным пастырям. Вместе с тем, гибель Византии в 1453 г. нанесла непоправимый удар по состоянию всей греческой культуры, лишившейся своего главного очага, поддерживавшего и определявшего в течение веков стержневые положения, прежде всего ее духовных составляющих. Конечно, провинциальные епархии, подобные крымским, никогда не могли в

⁷ См.: Латышев В.В. Страдания святых священномучеников и епископов херсонских Василия, Капитона и иных с ними // Известия императорской археологической комиссии. СПб. 1907. № 23. С. 108-112.

полной мере пользоваться плодами духовной жизни столицы, но гибель Византии сделала их практически бесперспективными в отношении развития наивысших интеллектуальных форм культуры: философии, богословия, научной мысли и изящных искусств. Едва ли не единственной сферой проявления интеллектуальной жизни бывших византийских подданных оставалась религия, но в условиях дальнейшего отдаления разговорного языка от языка Священного Писания и богослужебной литературы и эта форма самовыражения теряла среди широких народных масс свой изначальный смысл, превращаясь в набор непонятных заклинаний⁸.

Оставляя без комментариев тот очевидный факт, что в средневековом Крыму христианами и носителями греческой византийской культуры становились также и не этнические греки, присоединяясь таким образом к наиболее выгодному для себя способу существования, отметим, что на полуострове, по-видимому, не позднее XV-XVI вв., параллельно грекоязычным христианам образовались и тюркоязычные. О месте и времени образования последних, об их первоначальном этническом составе и возможных причинах смены языков, можно спорить до бесконечности⁹. Несомненно, однако, что на смену «византийской» модели, особенно после 1204 г., должны были прийти какие-то новые ориентиры, и на сей раз это были тюркские как принадлежащие господствующей на полуострове силе и уже тем самым более престижные, чем локальные традиции. Появление в Крыму татаро-монгольской орды и позднее турок-осман только способствовало возвышению тюркской культуры в глазах деградирующих вне связей с метрополией «греков». Механизм такого перехода от традиционной культуры к культуре завоевателей достаточно прост и крайне распространен в нашем беспокойном мире. Для нас, однако, более важны культурологические последствия такого размежевания крымских христиан, продолжающегося и по сей день уже в украинском Северном Приазовье. Можно предположить, что первоначально переходящее на тюркские наречия грекоязычное население было

⁸ См., например: Греческие молитвы, заклинания и заговоры из Большой Каракубы. – Донецк: Норд-Пресс, 2005. – 167 с.

⁹ О различных гипотезах см.: Араджиони М.А. Указ. соч. С. 40–47.

двуязычным, но постепенный отказ от греческих диалектов делал их маргиналами среди других греческих общин и, в частности, создавал дополнительные трудности в восприятии и без того малопонятных церковных служб. Со временем отношения между разноязычными общинами практически прервались, что находит свое выражение и в настоящее время: ромеи и урумы встречаются по большей части лишь на официальных или совместных мероприятиях, где важна их декларируемая принадлежность к «греческому» миру.

Вместе с тем, со временем переход части «греков» на «официальный» язык Крымского ханства должен был открыть урумам доступ к более активным контактам с тюркоязычным населением: торговым, ремесленным и др. Тем самым создавались более благоприятные условия для проникновения в бывшие «греческие» общины тюркской культуры в самых различных ее формах, о чем свидетельствуют и источники, согласно которым переселившиеся из Крыма в Приазовье урумы во всем были схожи с татарами. Стала ли их жизнь легче в условиях татарского господства – трудно сказать, так как главным отличительным признаком оставалась конфессиональная принадлежность, а не язык. Несомненно, однако, что христиане тюркофоны (урумы) в условиях Крымского ханства и фактического господства на полуострове Османской империи были прогрессивнее и перспективнее по своим адаптационным возможностям, чем грекоязычные ромеи. Они составляли не только абсолютное большинство христиан на полуострове, но и почти все городское христианское население¹⁰. На их язык уже с начала XVIII в. был осуществлен перевод Евангелия, на тюркских диалектах создавалась общепонятная религиозная литература, велась деловая переписка. Есть основания предполагать, что разговорный язык Крымского ханства – некое тюркское койне, был понятен и основной массе населения грекоязычных общин, т.е. ромеям, которые таким образом также могли воспользоваться тюркоязычной религиозной литературой и даже предпочитать

¹⁰ Во всяком случае, на момент выхода христиан из Крыма в 1778 г. их тюркоязычная часть была численно превосходящей и безусловно во всех отношениях более развитой, чем сохранявшие свои греческие диалекты группы переселенцев.

тюркскую литургику греческой. Впрочем, учитывая консервативность духовных лидеров, вряд ли можно было предполагать полную замену греческого богослужения на тюркское: как мы знаем, этого не произошло и в результате ни в одной тюркофонной греческой общине¹¹.

Таким образом, на 1778 г. целесообразно было бы признать то, что крымские христиане-«греки» представляли собой два различных этноса со значительной разницей прежде всего в области духовной культуры, объединенные чисто формально своей верой и принадлежностью к одной епархии. При желании, можно, конечно, считать их двумя субэтносами со своими субкультурами в рамках единого новогреческого или даже довольно пестрого в этническом отношении христианского мира, подчиненного вселенскому патриарху. Однако древние характеристики и взаимоотношения всех этих разноязычных групп внутри Константинопольского патриархата остаются доподлинно неизвестными. Что касается крымской общины, то это двойственное в языковом отношении состояние оказалось несущественным для организаторов переселения 1778 г., а гипотетическое «древнегреческое» происхождение обеих групп дало возможность соединить их вместе в пределах отведенных земель в Приазовье и ввести в русло российской (и украинской) истории под общим названием «греки». Переселенцы, однако, на новом месте остались столь же разобщенными, как и ранее в Крыму. Такое языковое и культурное разобщение делало и делает этот довольно искусственно образованный «греческий» этнос неустойчивым в отношениях с другими народами.

Дальнейшая история крымских «греков», а на самом деле – ромеев и урумов, протекала в Приазовье под воздействием пряже всего русской культуры в ее провинциально-малороссийском варианте и при полном подчинении епархии Св. Синоду. Между

¹¹ Тюркоговорящие греки Османской империи создали свою особую культуру, угасшую после обмена населением между Греческим королевством и Турецкой республикой в 1922–1923 гг. см.: Clogg R. A Millet within a Millet: the Karamanlides / I Kath'imas Anatoli: studies in Ottoman Greek history / R. Clogg. Istanbul: The Isis Press, 2004. P. 387–410; Kitromilidis P. M. The Greek-Turkish population exchange // Turkey in the Twentieth Century / Ed. Erik-Jan Zürcher. Berlin, 2008. P. 255–270.

тем, относительная автономия округа и очевидная отсталость или консервативность России ограничивали влияние «окружающего мира» на жизнь общин почти до конца XIX в. Материальная культура: архитектура, сельскохозяйственные орудия, бытовая утварь и т.п., по-видимому, долгое время оставалась прежней – вынесенной из Крыма. Об этом свидетельствуют сохранившиеся фотографии, музейные экспонаты и редкие источники XIX века. Эти последние – не академические по своему характеру, а, скорее, аматорско-краеведческие исследования, заложили основу для изучения народной культуры греков Приазовья во всех ее проявлениях.

Развитие торговли и других промыслов, особенно в центре Греческого округа – Мариуполе, неминуемо влекло за собой проникновение в вынесенную из Крыма культуру вначале элементов культур ближайших соседних народов: украинцев и русских, а позднее – принятие в качестве основной модели для подражания ведущей культуры региона, в данном случае – российской. Интересно, что ранние документы конца XVIII – начала XIX вв. позволяют говорить о видимой конкуренции различных, в том числе привнесенных, культур: новогреческой, итальянской, украинской и, разумеется, русской¹². Но к середине XIX в. эта последняя прочно завоевывает первое место, по крайней мере в Мариуполе. При этом за пределами города, разумеется, еще господствовали местные обычаи в их ромейской или урумской форме¹³.

Значительные перемены должны были произойти и в духовной сфере. Если ранее – в XVIII в., в том числе после переселения в Приазовье, церковное окормление паствы происходило на языке, близком к османским литературным нормам

¹² Чернухин Е.К. «Записки» из Мариуполя первой половины XIX в.: описание рукописи, проблема авторства и социальный портрет составителя [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.azovgreeks.com/library.cfm?articleId=309>

¹³ Описание некоторых обычаев см.: Мариуполь и его окрестности. Мариуполь, 1892; Серафимов С. Крымские христиане (греки) на северных берегах Азовского моря/ Материалы по истории и культуре греков Украины / Сост. С. А. Калоеров, Г. Н. Чердакли. – Вып. 1. – Донецк, 1998. – С. 69-93.

и понятным практически всем¹⁴, то с начала XIX в. службы все чаще ведутся на церковнославянском или литургическом древнегреческом – недоступными для понимания без специальной подготовки. Тем самым был прерван процесс формирования у паствы способностей к порождению религиозно-философских дискурсов на своем родном языке: говорить умно теперь можно было только по-русски.

Характерно, однако, что литература на тюркских диалектах – так называемые караманлийские издания, продолжала поступать в Мариуполь в течение всего XIX в., а Евангельские чтения в переводе на местные диалекты переписывались, по крайней мере, до официального запрета 1873 г. на богослужения на местных языках. Этот факт еще раз подчеркивает относительную прогрессивность и образованность тюркоязычной части приазовских греков по отношению к грекоязычной, успехи которой в изучении новогреческого (вне всякого сомнения, иностранного для них языка), не говоря уже о древнегреческом, были всегда более чем скромными и никогда не выходили за рамки узкого круга лиц. Таким образом, можно предполагать, что урумы продолжали осознавать себя частью караманлийской культуры, которая достаточно активно развивалась внутри Османской империи в течение всего XIX в.

И вместе с тем, в тюркоязычном по преимуществу городе Мариуполе процесс русификации был всегда заметнее, чем в грекоязычных селах, так как делопроизводство уже с первых дней основания города велось также и на русском языке. Русскому языку обучали и в городских школах. Что касается «деэллинизации», то ее как бы и вовсе не было – город изначально был заселен урумами. Видимо поэтому один из просветителей приазовских греков

¹⁴ Чернухин Е. К. Караманлийские рукописи в Украине: опыт палеографического, кодикологического и культурологического исследования // Палеография, кодикология, дипломатика: Современный опыт исследования греческих, латинских и славянских рукописей и документов: Материалы Международной научной конференции в честь 75-летия доктора исторических наук, члена-корреспондента Афинской Академии Бориса Львовича Фонкича. Москва, 27–28 февраля 2013 г. / Отв. ред. И. Г. Коновалова; сост. Д. Н. Рамазанова / Институт всеобщей истории РАН. – М.: ИВИ, 2013. – С. 341-349.

Феокист Хартахай (1836-1880 гг.) писал об «исчезающем наречии», имея в виду греческие говоры. Другой известный уроженец Приазовья – протоиерей Серафим Серафимов (1817–1884 гг.) также оставил много замечательных страниц, посвященных истории и культуре своих земляков¹⁵. Отдельные публикации начала прошлого века, а также современные исследования крымских и приазовских рукописей подтверждают бытование в Приазовье целого ряда обычаев и верований, связанных с византийским, а, может быть, и более древним периодом их истории¹⁶.

Начавшееся с начала 20-х годов XX в. планомерное наступление на культуру греческого Приазовья, казалось бы, обрекло на полное уничтожение остатки антично-византийского прошлого бывших Таврических греков, но неудачи политики «коренизации» (в том числе попытки насаждения новогреческого и татарского языков), фактическое закрепление крестьянства на земле в качестве нового «рабочего» сословия, Вторая мировая война и послевоенная разруха продлили жизнь, по крайней мере, местных диалектов на довольно длительный период. Во всяком случае, полевые исследования Т.Н. Чернышевой (1928-1993 гг.) и А.А. Белецкого (1911-1995 гг.)¹⁷, регулярно проводимые с 1952 г. еще застали достаточно живыми местные идиомы и многих носителей народных традиций и устных фольклорных жанров. Более того, как свидетельствует Р.С. Харабадот, довольно долго работали традиционные ткацкие станки – до 1970-х годов. Очередной удар по местной «греческой» культуре нанесла, конечно, новая волна индустриализации, проводимая с конца 50-х годов. Как ни странно, а, возможно, в качестве некой компенсации,

¹⁵ Серафимов С. Указ. соч.

¹⁶ Чернухин Е. О двух памятниках греческой народной обрядности в «Записках» урума Семена Антоновича Кечеджи-Ени // Византийский временник. Т. 71. М., 2012. С. 140-146; Греческий народный молитвослов из Северного Причерноморья / Редакция, подготовка греческого текста, переводы, комментарии и вступительная статья Евгения Чернухина. Донецк: Изд-во «Ноулидж», 2012. 290 с.; ил.

¹⁷ Опубликована незначительная часть собранных материалов, хранящихся в настоящее время в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины имени В.И. Вернадского.

в это же время возникает движение за возрождение культуры греческого Приазовья, преимущественно, ромейской, т.е. в своей основе новогреческой. Лидеры этого движения, рожденные в страшные годы сталинских репрессий, становятся на долгие годы символами возрождения для новой национальной интеллигенции. Это их усилиями записываются и издаются тексты на родных идиомах, возрождаются полузабытые песни и танцы. К сожалению, результаты их титанических усилий по большей части остались без потребителя, так как послевоенные поколения уже редко владели родным языком. Период с конца 1980-х – начала 90-х годов прошедшего века реабилитировал национальную интеллигенцию в ее мечтах о возрождении языка и культуры и одновременно сделал разрыв между поколениями непреодолимым, прежде всего в языковом отношении. Сыграла свою пагубную роль и проводимая Греческой республикой и подхваченная новоиспеченными местными «радетелями» национальной культуры политика насаждения новогреческого языка, приведшая к окончательной деморализации и дезориентации ромейского населения в языковом вопросе, не говоря уже об урумах, которых новогреческая пропаганда традиционно обрекает на полный отказ от обычаев предков¹⁸.

Начиная с 90-х годов появился ряд работ, в которых были сделаны попытки подытожить наши знания материальной и духовной культуры приазовских греков¹⁹. Несмотря на видимые

¹⁸ См. статью Е. Чернухина «Образование, языковой вопрос и сохранение нации» в греческом журнале «Греческий международный язык»: Τσερνούχιν Ε. Εκπαίδευση, Γλωσσικό ζήτημα και η διατήρηση του Έθνους // Ελληνική Διεθνής Γλώσσα. Τ. 5 (41). 2000. Αθήνα, 2000. Σ. 442–445, а также: Συμεωνίδης Χ., Τομπαδάκης Α. Η Σημερινή ελληνική διάλεκτος της Ουκρανίας // Περιοδικό Αρχαίον Πόντου. Παραρτήμα. Τ. 20. Αθήνα, 1999. 157 σ; Лингвистическая и этнокультурная ситуация в греческих селах Приазовья, По материалам экспедиций 2001–2004 годов / Отв. ред. М. Л. Кисилиер. СПб.: АЛТЕЙА, 2009. 444 с.; Баранова В.В. Язык и этническая идентичность. Урумы и румеи Приазовья. М.: ГУ-ВШЭ, 2010. 287 с.

¹⁹ См.: Гаркавец О. М. Уруми Надазов'я. Історія, мова, казки, пісні, загадки, прислів'я, писемні пам'ятки. Алма-Ата: Український культурний центр, 1999. 624 с.; Пономарьова І. Етнічна історія греків Приазов'я кінець XVIII – початок ХХІ ст.). Історико-етнографічне дослідження. Київ: Реферат, 2006. 300 с.

достоинства отдельных исследований, из них следует сделать неутешительный вывод об отсутствии большинства описанных явлений как материальной, так и духовной культуры в повседневной жизни современных греков Приазовья. Зарубежные исследователи Приазовья, не столь подверженные влиянию и очарованию русскоязычных работ XIX-XX вв. и идей национального «возрождения», рассматривая текущее состояние дел, как правило, довольно категоричны в оценке «греческой» культуры мариупольских греков, определяя ее как разновидность советской с рядом локальных этнографических элементов²⁰. Под последними следует понимать некоторые принятые среди приазовских греков обычаи празднования дней отдельных святых, умение напеть несколько наиболее известных народных песен, готовить блюда народной кухни и т.д.

Таким образом, начиная с 1778 г. длится период повсеместного угасания народной культуры как ромеев – использовавших для общения новогреческие говоры, так и, в равной степени, народной культуры урумов, говоривших на тюркских диалектах. Насколько эти две культуры были схожи на своем крымском этапе и позднее в Приазовье, судить трудно за недостатком источников и материалов. По той же причине трудно определить, насколько эти две культуры являются более новогреческими или более крымско-татарскими, несмотря на очевидное происхождение и зависимость диалектов от некогда породивших их греческого и, соответственно, тюркского языков. В условиях современного мира и нарастающей глобализации возникает и вопрос о перспективах дальнейшего существования приазовских «греков» как отдельных, отличных от других этносов, что при условии полной утраты языка и национальных традиций делает их безликими в культурном отношении.

Вместе с тем, накопленные различными исследователями материалы и активность части приазовского «греческого» сообщества позволяют говорить о каком-то новом нетрадиционном варианте функционирования элементов греческой культуры в

²⁰ См. работы финской исследовательницы Киры Кауринкоски, например: K. Kaurinkoski. Les Grecs dans le Donbass. Analyse des identités collectives dans deux villages d'Ukraine orientale. Thèse de Doctorat, Université de Provence (Aix-Marseille I) (1997). 338 p.

отдельных группах населения Украины, что может в дальнейшем привести к появлению новых жизнеспособных форм ее существования, способствующих самоидентификации ее носителей.

ადრიანა პელეშკო

ბერძნული კულტურა ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთში: მითოლოგიიდან რეალობამდე

რეზიუმე

შავი - აზოვის ზღვების ზონაში მცხოვრები მოსახლეობის ნაწილი ორ ათასეულ წელზე მეტია თავის თავს შეიმეცნებენ როგორც ბერძნები, რაც ისტორიკოსებისა და კულტუროლოგების მეცნიერულ ინტერესებს განაპირობებს. წარმოდგენილ ნაშრომში სწორედ აღნიშნული საკითხის მეცნიერული შესწავლის ცდას წარმოადგენს.

**СВЯЗИ МЕЖДУ БОЛГАРСКИМИ И ЮГО-
ЗАПАДНЫМИ ГРУЗИНСКИМИ ЗЕМЛЯМИ НА
ПРОТЯЖЕНИИ ВЕКОВ**

Грузия и Болгария одновременно далекие и близкие страны. Разделяет их обширное пространство Черного моря. Объединяет их древность их происхождения, их местоположение как связывающие звена между Европой и Азией, их преданность к патриотизму, просвете, их неровная борьба против агрессивных внешних врагов, которые стремились навязать свое владычество и религию.

Связи между болгарскими и юго-западными грузинскими землями восходят к глубокой древности. Еще в XIII-ом веке до н.э. и в последующих столетиях они находят выражение в распространении дела и учения Орфея – т.н. орфизм, во всех землях вокруг Средиземного моря, в том числе в землях древней Колхиды.

Орфей родился в горах Родопы в древней Фракии, на территории которой впоследствии образовалось болгарское государство²¹. Его отец был фракийским царем. Еще с ранних лет его подготавливали стать жрецом и царем. Подростком его послали продолжить свое обучение у египетских жрецов, а потом у финикийцев. Его одноклассник в это время был будущий царь Язон. Их личное знакомство и дружба становится причиной, чтобы Орфея пригласили позже на корабле „Арго“, среди аргонавтов, которые предпринимают экспедицию в поиске Золотого руна в древней Колхиде.

Еще в своем первом туре в самых известных городов и святилищ вокруг Фракийского (Егейского) моря Орфей стал известным своей музыкой и поэзией. Он понял, что музыка, письменность и торговля двигатели нового мира, что города вокруг моря являются местом, где люди могут построить новые взаимоотношения, что знания, которые накопились в святилищах в

²¹ Изложение о деле и учения Орфея основывается на данных из интернет публикации „Трагизмът на Орфей“ (<http://www.siva-dionis.org/index.php?option=com-content&view=article&id=125%3A2014-03-25-09-10-46&catid=55%3A2012-09-10-15-54-08&Itemid=82&lang=bg>).

горах Родопы и в Египте, могут изменить мир, не проливая крови, не размахивая мечом. Орфей понял, что восхищение, которое он производил своими песнями и стихами, это сила, которую можно использовать.

В своем втором туре уже с аргонавтами, Орфей царь и жрец. Это дает ему право остановить корабль "Арго" на острове Самофраки, где проводились мистерии кабиров²². Там Орфей осуществляет посвящение всех аргонавтов. Тот факт, что он может сделать такое посвящение означает, что сам он посвящен на самом высоком уровне.

Посвящение аргонавтов их объединяет и Орфей становится духовным лидером экспедиции о Золотом руне. Учитывая, что аргонавтов было около 50 человек и в момент их отъезда 8 среди них были цари: Язон, Орфей, Авгий, Нестор, Ойлей, Тидей, Цефей, Пелей, а 6 – царские сыновья: Адмет, Акаст, Кастор, Полидевк, Мелеагър, Тезей, становится ясно, что это был цвет народов, живущих вокруг Фракийского моря в XIII-ом веке до н.э. Экспедиция продолжалась около пяти лет, в течение которых аргонавты ознакомились, имели возможность оценить талант и способности каждого из них. Именно там Орфей становится духовным лидером всего древнего мира. Пользуясь почтением царей и героев, он становится кумиром для людей, живущих вокруг Фракийского моря.

Вернувшись у своих в горах Родопы Орфей осознает, что мир может быть изменен. Его поколение с городов и островов Фракийского моря было воспламенено рассказами о героических подвигах, о благородстве, о славе, о любви, которая меняет сердца и духовный мир людей.

Объездивший весь известный в то время мир и познакомившийся с самыми известными героями, поэтами и музыкантами своего времени, Орфей не мог продолжать жить по старым родово-религиозным правилам. Эти правила велели, чтобы тайны передавались только посвященным, чтобы божества почитали жертвами (на некоторых местах даже человеческими жертвами), чтобы золото использовали в основном в религиозных обрядах, а не для торговли и обмена.

²² Древние догреческие божества плодородия.

Орфей осознавал, что изменение этих правил может быть пагубным для него самого, но изменит мир для всех остальных. И в этом выражается его трагизм: он помог экспорта знаний и культуры из гор Родопы, из фракийских святилищ к Греции и греческим храмам, но не смог изменить фракийских жрецов и фракийцев. Его попытка остановить кровопролитие и жертвоприношения в святилищах в горах Родопы не удалась.

Духовная и творческая энергия, внесенная Орфеем и орфистами, привела в движение с мощной силой художественную культуру, науку и жизнь в греческих городах. Чтобы остановить ссоры между городами-государствами в Греции Орфей создал нравственный, правовой и религиозный арбитраж в святилище в Дельфах. Так постепенно, руководимые едиными законами и религиозными правилами, воюющие между собой города-государства превратились в единое государство – государство Эллады (Греция).

В то же время фракийцы остались разьединенными. Как было упомянуто выше, даже Орфей не успел их изменить и объединить. Напротив, обидевшись на его попытки изменить древние культы, они передали его в суд жрецов центрального святилища Диониса в горах Родопы, где он был приговорен к смерти.

Независимо от того орфизм распространился по всему протяжению земель вокруг Средиземного моря. Можно указать на своеобразные лучи распространения учения Орфея: через Йолка, Коринфа и Микены - луч к Колхиде; через Элевсина и Самофраки - луч к Египту; через Салоники - луч к Риму; через Дельфы - луч к всей Греции и южной Италии; через города Либетра и области Пиерия (возле Олимпа) – луч к Македонии; через острова Лесбос – луч к Малой Азии и через Трои и Ионии – луч к Финикии ".

В Древней Греции орфизм почти восторжествовал. Сократ, Платон, Пифагор орфисты. Пифагор наиболее тесно связан с Орфеем. Он создает знаменитую Пифагорейскую школу, вводит степени посвящения, пытается расшифровать смысл чисел, изучает Космос и проповедует, что Земля круглая.

В V-IV веке до н.э. однако начинается преследование орфистов и попытка уничтожить следы имя Орфея. Сократ был приговорен к смерти за то, что вынес тайны мистерий; дом Пифагора подожгли и в нем погиб сам Пифагор вместе с 38 его учеников.

И так влияние Орфея продлилось почти тысячелетие после

того как Орфей был осужден жрецами в горах Родопы и убит: с XIII-ого века до н.э. по IV-ый век до н.э. С преследованием орфистов и уничтожением Дельфийского святилища постепенно реальные факты стерлись и остался миф об Орфее.

О значении дела Орфея наиболее синтезировано говорить следующие слова французского исследователя Эдуарда Шюре: „Слово Орфея таинственно было всосано венами Эллады И душа Орфея стала душой Греции" (Гигов 2005: 106).

Учитывая эти слова можно добавить, что впоследствии, когда эллинская культура становится основой современной европейской и мировой культуры, душа Орфея становится душой Европы и мира.

Связи между болгарскими и грузинскими землями, в том числе юго-западными грузинскими землями, продолжают в поздней античности и средневековья.

Во II веке н.э. в Южный Кавказ поселяются протоболгарские племена²³. В иверских (грузинских) надписях с III-его века н.э. встречаются протоболгарские имена как Аспарух, Заберган, Безмер и др.

После образования Болгарии в 681-ом году и принятия христианства в стране в IX-ом веке полагается начало системных болгарско-грузинских церковных и культурных связей.

Самое раннее известное болгарское сведение о них находится в Пространном житие Св. Константина-Кирилла Философа, который вместе со своим братом Мефодием создает славянскую азбуку. В нем упоминаются "иберийцы" (грузины) среди народов, которые имеют свои собственные книги (письменность) и славят Бога на своем родном языке.

В Зографской грамоте болгарского царя Ивана Александра (1342 г.) упоминается, что различные народы, в том числе "иберийцы", заботились о болгарском монастыре в Афоне.

В болгарской переработки апокрифа "Слово о Сивилы" с XIII-ого века грузины поставлены на втором месте по достоинству после болгар и подчеркивается их преданность к православию:

²³ Для изложения болгарско-грузинских связей во время поздней античности и средневековья использованы данные из интернет публикации: Архимандрит доц. Павел Стефанов. Исторически връзки между Грузинската и Българската църква (<http://dveri.bg/34a>).

"Второй род грузины: кроткие, любящие иностранцев, незлобивые, любезные, почитывающие попа и о Боге спрашивающие".

Ряд сходных элементов находятся в болгарской и грузинской стенописи, но они не являются следствием прямых влияний, а прежде всего следствием их общей византийской основы.

Во время византийского владычества в Болгарии (1018-1185 г.) некоторых грузин, которые поднялись по служебной лестнице Византийской империи, отправляют на руководящие должности в болгарские земли.

Во время правления византийского императора Алексея I Комнина (1081-1118 г.) отличаются два брата грузины с фамилией Бакуриани из княжества Тао-Кларджети на юго-западе Грузии. Один брат, Абазий, магистр (главнокомандующий) одной из византийских армий. Другой, Григорий, имеет чин севаста и великого доместика Запада (т.е. главнокомандующего византийскими войсками в Европе). Он получает в дар крупные феодальные владения в Эгейской Фракии, Македонии и в районе города Пловдива в Болгарии. В декабре 1083-ого года, Григорий Бакуриани основывает Бачковский монастырь (возле села Бачково в районе города Пловдива), а в следующем году дает ему устав, который поныне является первый сохранившийся монастырский устав в Болгарии. Устав написан на трех языках – на греческом, грузинском и армянском языке, и сохраняется в копиях, потому что оригинал утерян. Случайно или нет Бачковский монастырь основан именно в горах Родопы – горы Орфея.

С монастырским уставом ктитор хочет не только регламентировать имущественные отношения и жизнь монахов, но и предотвратить овладение монастыря греческим духовенством. В уставе постановлено, что монастырь грузинский и только писарь может быть ромеем (византийцем).

Для паломников в монастыре Бакуриани строит три гостиницы в селе Стенимахос (сегодня город Асеновград) и одну крепость тоже там. Он строит и замок возле села Горни Воден в этом же районе.

В 1086-ом году Григорий Бакуриани был убит в бою с печенегами возле Пловдива, но его воля, чтобы монастырь был только грузинский соблюдалась до конца XII-ого века. С годами монастырь утверждается как крупный литературный центр. В нем организует свою школу выдающийся грузинский философ-неоплатоник Йоан Петрици (1050-1130 г.).

Из ранних зданий монастыря сегодня сохранен склеп (костница), построен в *opus mixtum* (из камнями и тонкими кирпичами). С точки зрения планировки склеп является внешним типом для Балканского полуострова, импортированным с Кавказа. Он построен на двух этажах: на нижнем этаже находится собственно хранилище костей, а на верхнем этаже капелла. Четырнадцать гробницы, вырытые в полу склепа, показывают, что склеп был построен только в целях семьи Бакуриани. Капелла росписана грузином Йоаном Иверопулцем, который рисует фигуры Св. Иоанна, Евтимия и Георгия Иверского.

В 1199-ом году район города Пловдива и горы Родопы присоединены снова к освобожденному болгарскому государству.

В течение следующих десятилетий монастырь постепенно переходит из грузинских в болгарские руки, но независимо от этого поддерживает отношения с Грузией до позднего средневековья.

Например, на серебрянном окладе известной чудотворной иконы Пресвятой Богородицы есть дарственная надпись с 1311-ого года, сделанная двумя грузинами, жителями Тао-Кларджети. В ней говорится: "Эта святая икона нашей Пресвятой царицы Богородицы Петричкой окована двумя братьями из Тао, сыновьями Игнатия, наставником Афанасием и Окропиром за 125 перперов и [пусть будет поставлен] подсвечник ... возле [нее] ...".

В 1706-ом году Бачковский монастырь посетил французский путешественник Пол Люка. В то время никто не смог прочитать вышеупомянутую надпись на чудотворной иконе и память об ее донорах начала исчезать. Монахи рассказали французу легенду о том, что икона была нарисована самым Св. Луком и прилетела по воздуху из Грузии в Болгарию.

Грузины подарили и крест на куполе главного храма монастыря, на котором есть грузинская надпись.

Во время Русско-турецкой освободительной войны (1877-1878 г.) отступающие османские силы угрожали сжечь Бачковский монастырь, но он был спасен войсками под командованием грузинского офицера Г. Грэмели. Таким образом грузины спасают один монастырь, основанный их соотечественниками почти 800 лет тому назад.

Во второй половине XIV-ого века грузинские монахи посещают Болгарию и общаются не только с крупными монастырями как Бачковский монастырь, непосредственно связанными с

грузинской истории, но и с более маленькими, при этом отшельническими обителями.

Свидетельство для этого открыты в 1978-ом году ранее неизвестные надписи в Северной пещере массива Сары кая возле города Провадия в Северо-Восточной Болгарии. Они оказываются грузинскими, написанными письмом асомтаврули с элементами письма нухури. Тщательное высекание этих надписей говорит о длительном проживании в этих местах монахов, создавших их. С надписями ознакомлены грузинские ученые, которые их прочитывают. Таким способом становится ясно, что в XIV-ом веке упомянутая Северная пещера возле города Провадия была преобразована в один из многочисленных исихастских монастырей в Болгарии.

Болгария и Юго-Западная Грузия имеют свои контакты и в связи с борьбой против фашизма в Европе.

После его блестящей защитой в качестве обвиняемого в инсценированном нацистами Лейпцигском процессе в 1933-ом году и его оправдания герой из Лейпцига, видный деятель болгарского и международного антифашистского движения Георгий Димитров получает советское гражданство и 27-ое февраля 1934-ого года прибывает в Москву. Врачам и сотрудникам Георгия Димитрова, однако, было ясно, что в Москве и ее окрестностях он не сможет в полной мере отдохнуть и восстановить плохое состояние своего здоровья в результате периода, проведенного в тюрьме Лейпцига. Поэтому принято решение, чтобы Георгий Димитров пошел в южные районы Советского Союза. Таким образом, в начале июля того же года Димитров отправляется на поезде к Крыму и оттуда на корабле прибывает в Батуми по пути к целебным источникам Боржоми, где он едет лечиться.

Ладо Ширазишвили еще молодым в 1934-ом году и позже директор художественной галереи в Батуми хорошо помнит свою встречу с Георгием Димитровым в Батуми и его слова: "Теперь Черное море отделяет Аджарию от Болгарии, но придет день, когда оно станет мост дружбы между нашими братскими народами" (Абаджиев 1982: 38).

Георгий Димитров и сопровождающие его лица рассматривают интересные экспонаты в городском музее, сокровище из крепости Гонио и ботанический сад на Зеленом мысе. В санатории на Зеленом мысе они проводят ночь. На следующий день Георгий

Димитров рассматривает и деревни Чаква и Кобулет. Он проводит еще одну ночь на Зеленом мысе, а затем берет поезд до города Хашури, вглубь Грузии, по пути к Боржоми.

По дороге в горах Кавказа Димитров находит поразительное сходство природы и рельефа там с природой и рельефом в горах Родопы. Он настолько впечатлен этим, что обращается к своей матери, которая едет вместе с ним, следующим возгласом: "Разве эти горы не похожи на наши Родопы? Я уверен, что воздух здесь может оживить даже мертвеца!" (Абаджиев 1982: 41).

В настоящее время город Батуми, столица Абхазии, является побратимом с городом Благоевград в Болгарии. "Братание как возможность для сближения граждан через границ между странами, это часть жизни Европы с 1950-ого года²⁴," пишет д-р Милена Ангелова, преподаватель в Юго-Западном университете "Неофит Рильский" в Благоевграде.

"Инициатором является организация, которая и до сегодня поддерживает эти инициативы - Совет европейских общин и регионов (СЕОР). Чуть позже создается и Всемирная федерация породненных городов (1957 г.), базирующаяся во Франции. За около 20 лет количество членов Федерации достигает более 100 городов в более чем 50 странах".

Д-р Милена Ангелова указывает еще, что выбор того, чтобы Благоевградский округ и Абхазия установили дружеские отношения и сотрудничали не случаен.

Во время существования Советского Союза с 1921-ого года Абхазия имеет статус автономной республики в составе Грузинской Советской Социалистической Республики и сформирована по религиозному признаку. В 60-х годах XX века большинство населения в Абхазии продолжает быть мусульманами. Благоевградский округ также включает в себя области, где живут мусульмане. Поэтому, "тема об идеологической близости и исторических корнях между двумя регионами периодически повторяется и дополняется новыми аргументами. Указывается и сходство в "пограничном расположении Благоевградского округа и Аджарской АССР".

²⁴ Эта и последующие цитаты из интернет публикации: В Батуми хората с носталгия си спомнят за пионерските лагери в Пиринско (<http://www.struma.com/otblizo/v-batumi-horata-s-nostalgiya-si-spomnyat-za-pionerskite-lageri-15272>).

Сегодня Болгария и Грузия стратегические партнеры в ряде общих экономических и политических инициативах и достойные представители современной Европы.

Л и т е р а т у р а:

1. **Абаджиев** 1982 Абаджиев, А. Георги Димитров в страната на Съветите. София.
2. **Ангелова** 2011 Ангелова, М. В Батуми хората с носталгия си спомнят за пионерските лагери в Пиринско (<http://www.struma.com/otblizo/vbatumi-horata-s-nostalgiya-si-spomnyat-za-pionerskite-lageri-15272>).
3. **Гигов** 2005 Гигов, Н. Тайната на Орфей. София.
4. **Стефанов** 2008 Стефанов, Архимандрит доц. Павел. Исторически връзки между Грузинската и Българската църква (<http://dveri.bg/34a>).
5. **Трагизмът на Орфей** 2014 Трагизмът на Орфей (<http://www.siva-dionis.org/index.php?option=com-content&view=article&id=125%3A2014-03-25-09-10-46&catid=55%3A2012-09-10-15-54-08&Itemid=82&lang=bg>).

**ძველი ბათუმის რამდენიმე სახლის
ისტორიისათვის**

საკონფერენციო თემის არჩევანი განაპირობა 2013 წელს აჭარის არ საარქივო სამმართველოს ეგიდით ჩატარებულმა აჭარის დედასამშობლოსთან დაბრუნების 135 წლისთავისადმი მიძღვნილ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაში მონაწილეობის შემდგომ მიღებულმა სამახსოვრო საჩუქარმა, საუბარია ბათუმში 2012 წელს გამოქვეყნებული წიგნის "ბათუმის არქიტექტურული ძეგლები"-ის შესახებ, რომლის ავტორებიც არიან ქალბატონები: ნაზი ფაილოძე, ლელა კეკულაძე, მანანა სურამელაშვილი, ირინე ელიზბარაშვილი, ციციწო ჩაჩხუნაშვილი. წიგნში საინტერესოაა მოთხრობილი ბათუმის არქიტექტურის ისტორია, როგორ შენდებოდა ბათუმი, საცხოვრებელი სახლების არქიტექტურა და შენობების ისტორია, ასევე წარმოდგენილია თანამედროვე ბათუმში არსებული სახლების ფოტომასალა. მიუხედავად დასახელებული წიგნის დიდი მნიშვნელობისა ავლნიშნავთ, რომ წიგნი უფრო სრულყოფილი გამოვიდოდა, თუ ავტორები გაეცნობოდნენ ქუთაისის ცენტრალურ არქივში დაცული იმ მასალებს, რომლებიც აჭარის ისტორიას ეხება, ამიტომ გადავწყვიტეთ წარმოგიდგინოთ რამდენიმე დოკუმენტი, რომლებიც ნათელს მოჰფენს და სიცხადეს შესძენს თანამედროვე ბათუმში არსებული სახლების ისტორიას.

ქუთაისის ცენტრალურ არქივში დაცული ქუთაისის მიხეილის სათავადაზნაურო, საადგილმამულო ბანკის ფონდში (ფონდი№22) არსებული სახლების ისტორიის მიმოხილვამდე მოკლედ გავიხსენოთ სათავადაზნაურო ბანკის დანიშნულება და ფუნქციები.

ილია ჭავჭავაძის აზრით ბანკის შექმნით ფინანსურად დასუსტებული თავადაზნაურობა "გამხნევდება, გაბეჯითდება და ძველ დიდებასა და პატივს დაიბრუნებს", ამიტომაც ბანკის გახსნა თავადაზნაურობის კეთილდღეობის შესანარჩუნებლად იყო ჩაფიქრებული, სწორედ ამ ფაქტებზე მოგვითხრობს ქუთაისის ცენტრალურ არქივში დაცული ფონდი№22 ქუთაისის მიხეილის

სახელობის სათავადაზნაურო-საადგილმამულო ბანკის მასალები, სადაც დაცულია ძველი ბათუმის რამდენიმე საცხოვრებელი სახლის გეგმა-პროექტები, რომლებიც იმდროინდელ მესაკუთრეებს დაგირავებული ან იჯარით ჰქონდათ გაცემული, სწორედ ამ დოკუმენტების ანალიზი მინდა წარმოგიდგენთ.

კრებულ ” ბათუმის არქიტექტურული ძეგლები ”-ში მოცემულია საცხოვრებელი სახლის ისტორია ” ორსართულიანი ქვის სახლი აშენებულია 1905 წელს, ამას იუწყება შენობის 1 სართულზე სახლის გვერდით არსებული გვირაბის რკინის ჭიშკარზე ამოკვეთილი წარწერა. სახლი XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე აშენებული არქიტექტურისათვის დამახასიათებელი დეტალებით არის მდიდარი. მაღალ ცოკოლზე დადგმული სახლის ცენტრალური შესასვლელი ფართო სადარბაზოს კარია. აქვს ორი დაკიდული აივანი აყურული რკინის მოაჯირებით. ფასადი პროფილირებულია და სახურავის ქვემოთ მიუყვება კარნიზი, რასაც ქმნის აგურების განსაკუთრებული წყობა. სახლის მესაკუთრე იყო ექვთიმე ბერძენიშვილი, რომელსაც შენობა ნაციონალიზაციის დროს ჩამოართვეს და ახლა იქ რამდენიმე ოჯახი ცხოვრობს.”

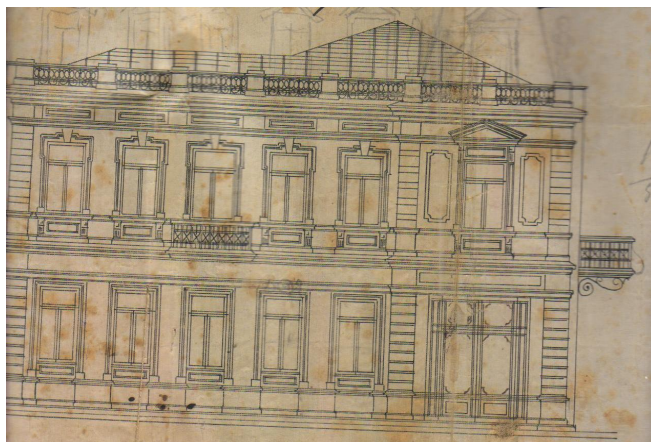
ბერძენიშვილის აღნიშნულ ქონებას და ბერძენიშვილი ითხოვდა ბათუმის მმართველობასთან დადებული საიჯარო ხელშეკრულების საფუძველზე, რომლიც ითვალისწინებდა, რომ ეფრემ ბერძენიშვილი აძლევდა ბათუმის საქალაქო მმართველობას ქირით სახლს 25 ოთახით, ეზოთი და დამხმარე სათავსოებით, ამის სანაცვლოდ ქალაქის მმართველს ბანკისთვის უნდა გადაეხადა საიჯარო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული თანხა(3800 მანეთი) და სახლი მოეხსნა აუქციონიდან. მიმოწერა გრძელდებოდა 1915 წლამდე. დოკუმენტში იწახება სახლის პროექტიც, რომელსაც უცვლელად წარმოგიდგენთ

ექვთიმე მერძენიშვილის ორსართულიანი სახლი შედგებოდა 25 ოთახისაგან, სარდაფის, საკუთარი ეზოსა და ნაგებობებისაგან.

აქვე წარმოგიდგენთ საცხოვრებელი სახლის ისტორიას, რომელიც მოცემულია კრებულ " ბათუმის არქიტექტურული ძეგლები"-ში, სამსართულიანი სახლი ეკუთვნოდა ნ.ფანდიევს. შენობაში სხვადასხვა დროს განთავსებული იყო ო.შირკოვას სამეანო და სამასაჟო კაბინეტი, რომელიც მას მეპატრონისაგან იჯარით ჰქონდა აღებული, ასევე შენობის 1 სართულზე განლაგებული იყო მონეტის ფაბრიკის, ცემენტისა მოზაიკის ნაკეთობათა საწყოები. საბჭოური მმართველობის პერიოდში მოხდა შენობის ნაციონალიზაცია და იქ მოქალაქეები შეასახლეს. XX საუკუნის 90-იან წლებში შენობას ხანძარი გაუჩნდა და იქაური მობინადრეები ბინებით სხვადასხვა ადგილებზე დააკმაყოფილეს. შენობას ჩაუტარდა კაპიტალური რემონტი და 2004 წლის ზაფხულიდან აქ არის ნაციონალური მოძრაობის აჭარის და ბათუმის ორგანიზაციების ოფისი. შენობის ცენტრალური შესასვლელის კართან, იატაკზე შემორჩენილია XIX საუკუნის დროინდელი წარწერა "მარიინსკი პროსპექტ"სახლი თანამედროვე ბათუმში მდებარეობს მ.აბაშიძის გამზირი №44, ხოლო ძველი მისამართია მარინის პროსპექტისა და შერემეტევოს ქუჩის კუთხე.

სახლის ისტორიის გასამდიდრებლად და შესავსებად წარმოგიდგენთ სახლის პროექტის ასლს, რომელიც დათარიღებულია 1895 წლით. სახლი გუბერნიის ინჟინრის ანტონ სიმონის ძე კანდინოვის პროექტითაა აგებული

Проект
 для строительства каменного дома, Николая
 Феофановича; в III-м полицейском участке
 на углу Мариинского шоссе и Шереметьевской улицы
 № 15 по плану и фасадам, состав-
 лены архитектором, Николаем
 Павловичем, 15 Марта 1895 г.
 Фасад по а. в.
 Н. Павлов.

ორსართულიანი სახლის მესაკუთრე ნიკოლოზ სიმონის ძე ფანდიევი და სახლი მდებარეობს მესამე პოლიციის ნაწილში მარინის პროსპექტსა და შერემეტიევის ქუჩის კუთხეში.

ცნობით წარმოდგენილი ნაგებობის პროექტი შეთანხმებული იქნა ბათუმის ქალაქის სამმართველოს 1895 წლის 15 მარტის გადაწყვეტილებით და პროექტი სამმართველოს წევრის მ. ტერ-ასატუროვის მიერაა ხელმოწერილი.

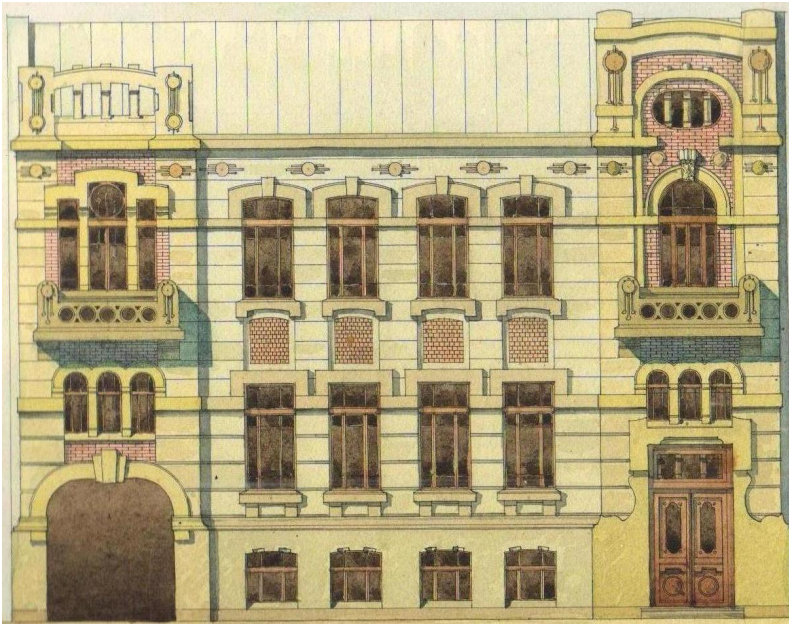
ამ პროექტის მიხედვით დაზუსტდა სახლის აგების წელი და არქიტექტორი, მაგრამ ზემოთ ხსენებულ კრებულში სახლი სამსართულიანია, სამწუხაროდ ჩვენთან არსებული საარქივო მასალებით ვერ ხერხდება ინფორმაციის მოპოვება, თუ როდის განხორციელდა ორსართულიან სახლზე მესამე სართულის დაშენება.

ნაციონალური მოძრაობის აჭარის და ბაი

სახლი მდებარეობს ბათუმში მ.აბაშიძის გამზ.№44

წარმოდგენილია ინფორმაციას ეძებდა ბათუმის შენობა-ნაგებობების შესახებ და გვერდი აუარო ქუთაისის ცენტრალურ არქივში დაცულ 1910 წლის საარქივო დიკუმენტს, სადაც ულამაზესი სახლის პროექტია წარმოდგენილი, სახლის მესაკუთრედ ფიქსირდება გიორგი ლუდვიგის ძე ეგენბროდტი, რომელიც განცხადებით თხოვდა მიხეილის სათავადაზნაურო-სამინათმოქმედო ბანკს გირაოს, მისი საკუთრების მდებარე ბათუმის მეოთხე ნაწილში შეპეღევის ქუჩაზე ორსართულიან ქვის სახლს და სხვა ნაგებობებს სულ 208 კვ.საფენს. სახლის ქვედა სართული შედგებოდა 3 საცხოვრებელი ოთახისაგან და დახურული აივნისაგან. მეორე სართული შედგებოდა 3 საცხოვრებელი ოთახისაგან, დამინული გალერეისა და კაბინეტისაგან. სახლს ჰქონდა შიგა ხის კიბე, ეზოში აგებული იყო ბეტონის ნაგებობა. 1915 წელს სახლი მესაკუთრის მიერ გამოსყიდული იქნა ბანკისაგან

სამწუხაროდ, ვერ ვაკონკრეტებ სახლის ამჟამინდელ მდგომარეობას და მესაკუთრეს, ვერც ზემოდ ხსენებულ კრებულში ვიპოვე სახლის ანალოგი.

ბათუმის ქუჩებისა და სახლის პროექტების დაკვირვებით ზღვა იყო და არის ძველი ბათუმის ბუნებრივი და არქიტექტურული ორიენტირი, ხოლო ქუჩების არქიტექტურული სივრცე უწყვეტი და კვარტალური. შენობის ფასადები ქუჩების მიმართულებითაა ნაგები და მრავალფეროვანი არქიტექტურული მხატვრული სტილით, რომანტიზმით, ნეოკლასიციზმით და ავანგარდით შთაგონებული. ჟამთა სვლისა და სწრაფი ურბანული განაშენიანების მიუხედავად ქალაქი დღემდე ინარჩუნებს ავთენტურ სახეს და მრავალფეროვან არქიტექტურულ რიტმს.

ქართული კულტურის მთავარი მახასიათებელია კავშირი წარსულსა და აწმყოს შორის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიული და არქიტექტურული ძეგლები ამშვენებს ბათუმს, ახალი ფორმების მიღება და საკუთარ კულტურულ ტრადიციებთან შერწყმა კი კიდევ უფრო მიმზიდველს ხდის და ანიჭებს მას მსოფლიო მნიშვნელობას.

ჩვენი ქვეყნისა და ქალაქების ისტორიას გაფრთხილება, არქიტექტურულ და კულტურულ მემკვიდრეობაზე ზრუნვა ტრადიციულად გამჯდარია ქართველი ერის ცნობიერებაში და თითვეული ჩვენთაგანის უპირველესი მოვალეობაა.

ბალზაკი ამბობდა "არქიტექტურა საზოგადოების ზნეობისა და მორალის საუკეთესო გამომხატველია". ამის გათვალისწინებით შეგვიძლია ამაყად ვთქვათ ბათუმი ყოველთვის იყო და იქნება ზნეობასა და მორალზე დაფუძნებული ულამაზესი ქართული ქალაქი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქ.ც.ა. ფონდი 22, საქმე №5132, საქმე №4671, საქმე №2687, საქმე №6273, №6786
2. ბათუმის არქიტექტურული ძეგლები, ბათუმი, 2012.

Tea Katamadze

For the history of some house in old Batumi Summary

In Kutaisi central Archives are protected very interesting materials, that refers to the history of Ajara. The article presents some documents, which sheds the light to the history of some houses in Batumi.

*Мария Захаревич
Наталья Захаревич*

РИТУАЛ ПРИНЯТИЯ ВОЕННОЙ ПРИСЯГИ

Вооруженные силы традиционно играли большую роль в социально-политическом развитии любой страны. В рамках своих постоянных связей с гражданским населением армия прямо и косвенно влияла на формирование системы ценностей и верований, политических представлений и поведенческих стереотипов различных сегментов общества. Военный истеблишмент вносил существенную лепту в формирование ведущих направлений государственной политики, а публичные войсковые презентации служили важнейшим элементом легитимации политического порядка.

Системное изучение связей армии с обществом и государством на протяжении длительного исторического периода позволяет существенно расширить картину военно-гражданского взаимодействия: выявить оптимальные условия военно-гражданских отношений, при которых армия исправно служит интересам государства и общества; понять причины возникновения функциональных нарушений в военной организации при определенных изменениях в устройстве и целевом назначении армии; осмыслить предпосылки и направленность несанкционированных военных вторжений в область политики. Исторический опыт военно-гражданских отношений во всем его многообразии дает возможность выработать необходимые ориентиры и в сегодняшнем реформировании вооруженных сил. В частности, он крайне важен в определении оптимального сочетания призывной и контрактной службы в современном военном строительстве, в разработке стимулов и санкций для военнослужащих, содействующих повышению качества военной службы. Поскольку в присяге сконцентрированы благородные идеалы защиты Отечества, то каждый воин, принимая ее, берет на себя высокие обязательства. Их исполнение составляет смысл воинской службы.

Актуальность работы заключается в том, что военная присяга – торжественное обещание, даваемое каждым военнослужащим (гражданином) при призыве или поступлении на военную службу, является важным правовым и морально-политическим актом, становясь для военнослужащего законом, подлежащим неукосни-

тельному исполнению. Текст присяги обычно устанавливается в законодательном порядке, а само его содержание и ритуал принятия присяги отражают исторические и национальные традиции страны и её вооружённых сил. Примечательно, что ритуал принятия Военной присяги фактически означает для солдат возможность полноценно приступить к исполнению военных обязанностей. При этом принятие Военной присяги проводится торжественно и является одним из наиболее знаменательных событий в жизни каждого солдата.

Военная присяга – церемониальная торжественная клятва (обещание), даваемое каждым гражданином при поступлении (призыве) на военную службу в вооружённые силы государства. Военная присяга существует с глубокой древности в вооружённых силах (ВС) большинства государств мира. В различных ВС имеет своё специфическое содержание, традиции и обряды по её принятию в зависимости от исторически сложившихся традиций и обычаев того или иного народа (народов), его ВС и сущности строя данного государства .

Принятие Военной присяги – один из самых торжественных ритуалов в Вооружённых Силах. В различные периоды истории воинская клятва называлась по-разному, но суть ее всегда оставалась одна – обещание защищать Отечество, не щадя своих сил и самой жизни.

История военной присяги началась ещё в древние времена.

В **Риме** имелись свои особенности в военном деле. Каждый год в определённый день все граждане Рима, годные к военной службе (от 18 до 45 лет), собирались на форуме – городской рыночной площади. Консулы (командующие войсками) выбирали опытных, уже повоевавших граждан на должности военных трибунов (старших офицеров легионов). Трибуны же по очереди выбирали из толпы крепких мужчин – каждый в свой легион. Таким образом, набиралось 4 легиона по 4,5 – 5 тысяч человек в каждом.

Новонабранный легион выстраивали, и начинался ритуал принятия присяги.

Один из солдат, по выбору трибуна, выходил из строя и следом за трибуном произносил священные слова. Он клялся, как пишет греческий историк Полибий, «повиноваться своим командирам и в меру своих сил исполнять их приказы». После

этого весь легион делал шаг вперёд, солдаты поднимали вверх правую руку и в несколько тысяч глоток кричали: «Idem in me!» («И мы также!»). На этом ритуал заканчивался, и трибуны отправлялись к следующему легиону. Точно такую же присягу в присутствии консулов и трибунов произносили и отряды союзных Риму армий.

Вооружившись и получив боевую задачу, легионы уходили в поход к границам государства, чтобы через год вернуться домой. На ночлег армия располагалась не в населённом пункте, а в чистом поле; при этом по всем правилам тогдашней фортификации строился укреплённый лагерь со рвом, валом, частоколом и воротами. Когда строительство лагерных укреплений подходило к концу, трибуны приводили к клятве всё войско, включая рабов. «Присяга гласит, – пишет Полибий, – ничего не воровать из лагеря и приносить трибунам всё, что бы кто ни нашёл в лагере или за его пределами». Нарушителя этой клятвы ожидала смертная казнь – его забивали камнями и палками его же товарищи-легионеры.

Утром следующего дня войско снималось с лагеря, весь день продолжало марш, а вечером вновь строило лагерь и приносило присягу. Излишне говорить, что точно такая же процедура повторялась и на вражеской земле, и перед битвами, и перед началом осады вражеской крепости – постройка укреплённого лагеря и обязательная клятва.

Но, с появлением изменений в политическом строе страны, Военная присяга так же имела тенденцию к изменению. Так произошло во времена правления Гая Юлия Цезаря.

...О Гае Юлии Цезаре написано очень много исторических исследований. Цезарь – известный политик, военачальник, государственный деятель и литератор. Но кроме всего этого, Цезарь – один из полководцев, нарушивший военную присягу. По законам Римской республики, армия, возвращавшаяся из похода, должна была быть распущена на берегу пограничной реки Рубикон, границей между собственно Италией и римской провинцией Цизальпинская Галлия. Цезарь нарушил клятву – 10 января 49 г. до н.э. он перешёл с армией Рубикон и пошёл на Рим, чтобы захватить власть. Мятеж Цезаря закончился победой, и республика в Риме сменилась империей. Наступила эпоха новых порядков, новой армии, новой присяги.

Армия Римской империи стала профессиональной. Легионы

теперь не собирались каждый год заново, а служили на постоянной основе. Не консулы и трибуны набирали солдат в армию – в легионы шли служить добровольцы, крепкие мужики, польстившиеся на хорошее жалованье, пенсию и земельные участки, которые император щедро раздавал своим «дембелям».

Новобранец, решивший связать свою жизнь с армией, должен был обзавестись рекомендательными письмами от властей или ветеранов, уже отслуживших в армии. Только собрав эти документы, он являлся к командиру легиона и мог рассчитывать на радушный приём. В случае положительного ответа на свою просьбу, рекрут зачислялся в учебное подразделение и, по прошествии полугода, приносил военную присягу. Солдат клялся перед орлом (главным знаменем части) верно служить императору, не покидать знамён легиона, чтить римских богов, уважать традиции своего подразделения, быть хорошим товарищем для своих сослуживцев. Только приняв присягу, новобранец становился полноправным воином; в тот же день он получал жалованье за текущий год.

Присяга эта приносилась ежегодно в день получения жалованья. Если солдат или офицер повышался в чинах, он обязан был присягать заново.

А бывало и так, что войска приносили присягу 2 – 3 раза в год: в Риме на престол садился новый император, производилось «массовое» повышение в чинах и званиях и т.д. На надгробном памятнике одного центуриона (младшего офицера легиона) написано, что он «прослужил в IV Македонском легионе 34 года и за это время присягал 48 раз».

Кроме легионов, в армии империи состояли отряды федератов – варварских племён, служивших Риму. Федераты также приносили аналогичную присягу ежегодно. Разница была лишь в том, что варвары клялись своими богами, а жалованье им выплачивали до принесения присяги, а не после.

Красой и гордостью армий **средних веков** были рыцари – искусные воины, галантные кавалеры, защитники вдов и сирот, благородные слуги святой матери-церкви. (Они же – неграмотные разбойники, дикие насильники, грабители и клятвопреступники). Рыцарская клятва – очень важный, значимый обряд, превращающий молодого дворянина в полноправного члена международной военной корпорации.

Готовиться к посвящению в рыцари дворянин начинал с детства.

Освоив все премудрости будущего ремесла, лет в 17 – 20 юноша мог претендовать на получение рыцарского звания.

Процедура начиналась с всенощной молитвы в замковом храме или в ближайшей церкви.

На рассвете молодой человек покидал храм, оставляя в нём одежду мальчишки. Одетый в белую тунику, он предстал перед сеньором, который принимал его в большой зале замка, окружённый родственниками, гостями и домочадцами.

Опустившись на колено, кандидат в рыцари произносил клятву. Молодой воин обещал верой и правдой служить своему сеньору и его семье, во всем повиноваться христианской церкви, защищать обиженных, покровительствовать вдовам и сиротам, быть щедрым и милостивым. Выслушав эту клятву, господин трижды касался мечом лба и плеч юноши. Этот жест означал, что сеньор принял присягу воина. Затем господин торжественно перепоясывал молодого человека поясом с мечом и вручал ему золотые рыцарские шпоры и золотую шейную цепь. Хозяйка замка или её дочь увенчивали голову посвящаемого цветочным венком, а затем все опять дружно молились. На этом официальная часть считалась законченной, и все присутствующие благородные господа и дамы следовали к праздничному столу.

Совершенно иное положение было в **Великом княжестве Литовском**, в состав которого входили северная, центральная и восточная части белорусских земель. Там не дворянство присягало на верность великому князю, а великий князь приносил клятву дворянству! Это торжественное обещание давалось при коронации монарха и содержало заверения в выполнении им определённых обязанностей по отношению к дворянству. Великий князь обещал сохранять права и привилегии феодалов, не изменять структуру государственных учреждений и правовые нормы. Присяга содержала также «внешнеполитическую программу» государства – расширять границы Великого княжества, возвращать земли, утраченные в ходе войн.

Текст этой присяги приводится в 1-м артикуле 3-го раздела Статута Великого княжества Литовского 1588 года.

«Мы, государь, обещаем также и клянёмся об этом за себя и за потомков наших великих князей литовских под той же присягою

нашей, которую мы дали всем жителям всех земель Великого княжества Литовского, что это славное государство Великое княжество и все земли к нему с давних времён и теперь принадлежащие, в славе, титулах, столице, благородстве, власти, верховенстве и в других всяких принадлежностях и прислушанию, и также в границах, ни в чём не должны уменьшать и отторгать, или понижать, но ещё всё то приумножать желаем и будем. И хотя бы Господь Бог с милости своей святой нам, государю, соизволил приобрести иное государство, или королевство, тогда прежде всего этого государства нашего Великого княжества Литовского, князей, панов-рад духовных и светских и всех врядников земских и дворных, шляхту и рыцарей и всех иных сословий ни в чём не понижать, но от всякого ослабления и понижения охранять и защищать будем с Божьей помощью, стараясь о умножении и повышении этого государства и всех достоинств, украшений и выгод с наибольшей прилежностью и старанием нашим».

Следом за великим князем присягу дворянству приносили сенаторы – католические епископы, воеводы, каштеляны, т.е. «чиновники центрального государственного аппарата», а также чиновники рангом ниже – маршалки, канцлеры, возные и прочие.

Военной же присяги в Великом княжестве Литовском, по-видимому, не существовало. Во всяком случае, уже упоминавшийся Статут 1588 года не содержит её текста. Современные исследователи военной истории Великого княжества Литовского также обходят этот вопрос молчанием.

Известны только «неофициальные» тексты присяги, которые давались офицерами, служившими отдельным крупным магнатам, – как известно, многие магнаты содержали свои личные армии. Так в XVII веке комендант замка клянётся своему господину: «Верно, послушно, охотно, безгрешно... своим здоровьем и кровью как в гарнизоне, так и на поле брани, в баталиях или штурмах, и во всех военных потребностях мужественно и отважно отпор давать, замок, мне доверенный, ни под какой причиной в час революций или покоя никому... не сдавать, но в нём до последнего... защищаться».

В Великом княжестве Литовском коменданты гарнизонов белорусских замков, городничие давали клятву верности городу или магнату служить «верно, послушно, охотно, безгрешно, ... своим здоровьем и кровью как в гарнизоне, так и на поле брани, в

баталиях или штурмах, и во всех военных потребностях мужественно и отважно отпор давать, замок, мне доверенный, ни под какой причиной в час революций или покоя никому не сдавать, но в нем до последнего... защищаться». «И если Господь допустит, что неприятель сможет подступивши обложить фортецию, тогда все офицеры должны себе присягнуть, а также и солдаты, что не могут того места и фортеции никому отдавать, ни одни от другого отступаться, пока у них будет оставаться хоть одна капля крови, этой присяги и союзу должны держаться как шляхта, так и постпольство, и все, кто в этой фортеции будет оставаться». Нарушители присяги жестоко наказывались [20, с. 152].

Ритуал принятия военной присяги периодически изменялся, в зависимости от того или иного исторического момента или обстоятельств. Так формировалась традиция, но всегда неизменными были верность и обязательства.

В 1918 было образовано первое грузинское демократическое государство – Грузинская Демократическая Республика. 25 февраля 1921 года Грузинская Демократическая Республика была ликвидирована частями Красной армии. 12 марта 1922 – Грузия (совместно с Абхазией), Армения и Азербайджан образуют федеративный союз. С 12 марта 1922 по 5 декабря 1936 Грузия входит в Закавказскую Федерацию (ЗСФСР). При этом по конституции Абхазской ССР, эта республика также входит в состав ЗСФСР (является субъектом), но через Грузинскую ССР (так как Абхазия находилась в федеративных отношениях с Грузией).

1 января 1919 года было провозглашено об образовании Советской Социалистической Республики Белоруссия (ССРБ) в составе РСФСР. 8 января 1919 года правительство ССРБ переехало из Смоленска в Минск, после того, как оттуда бежало правительство БНР.

31 января 1919 года ССРБ вышла из состава РСФСР, а её независимость официально признало правительство Советской России. При этом земли востока Белоруссии остались в составе РСФСР.

2 февраля 1919 года в Минске собрался I Всебелорусский съезд Советов рабочих, солдатских и красноармейских депутатов, принявший 3 февраля Конституцию ССРБ.

27 февраля 1919 года ССРБ объединилась с Литовской ССР в Литовско-Белорусскую Советскую Социалистическую

Республику (сокр. Литбел), просуществовавшую до 17 июля 1919 года.

В советской и современной белорусской историографии 1 января 1919 считается датой первого провозглашения БССР.

31 июля 1920 произошло второе провозглашение ССРБ. В 1922 году ССРБ (с этого времени – Белорусская Социалистическая Советская Республика, БССР) вошла в состав СССР.

В марте 1991 года Верховный Совет Грузии принял декларацию независимости. 31 июля 1992 года Грузия стала полноправным членом Организации Объединённых Наций.

8 декабря 1991 в результате Беловежских соглашений Белоруссия вошла в Содружество Независимых Государств. Верховный Совет Республики Беларусь ратифицировал соглашение об образовании СНГ и денонсировал Союзный договор 1922 г.

В 1992 году постановлением Верховного Совета Республики Беларусь был утвержден текст Военной присяги на верность народу Республики Беларусь.

„Я, гражданин Республики Беларусь (фамилия, имя, отчество), находясь на службе в Вооруженных силах Республики Беларусь, принимаю присягу и торжественно клянусь высоко нести честь и достоинство воина Вооруженных сил Республики Беларусь, добросовестно овладевать военным делом, быть мужественным, верным и самоотверженным защитником своего народа, свято выполнять Конституцию, законы и воинские уставы.

Если же я нарушу эту мою торжественную клятву, то пусть меня постигнет суровое наказание закона и всеобщее презрение народа.

А в 2003 году в него были внесены изменения, клятвенное обещание стало более коротким и емким. Исчезли слова о «суровом наказании закона и всеобщем презрении народа» в случае нарушения присяги, но добавилось обещание «мужественно и самоотверженно защищать независимость, территориальную целостность и конституционный строй Республики Беларусь».

Текст присяги в Беларуси

БЕЛОРУССИЯ Я, гражданин Республики Беларусь (фамилия, имя, отчество), находясь на службе в Вооруженных силах Республики Беларусь, принимаю присягу и торжественно клянусь высоко нести честь и достоинство воина Вооруженных сил Республики Беларусь, добросовестно овладевать военным делом,

мужественно и самоотверженно защищать независимость, территориальную целостность и конституционный строй Республики Беларусь».

Таким образом, Военная присяга имеет давнюю историю возникновения и определённые особенности развития и изменения на каждом историческом периоде. Свои особенности есть и в ритуале принятия Военной присяги вооружёнными силами Республики Беларусь.

Законом Республики Беларусь от 5 ноября 1992 г. № 1914-ХП "О воинской обязанности и воинской службе" предусматриваются правовые и организационные основы исполнения гражданами Республики Беларусь воинской обязанности (конституционного долга по защите Республики Беларусь) путем прохождения воинской службы, а также основания и условия освобождения от воинской службы.

Согласно ст. 30 Закона Республики Беларусь о внесении изменений и дополнений в Закон Республики Беларусь «О всеобщей воинской обязанности и военной службе» От 22 июля 2003 г. № 229-3 призыву на военную службу, службу в резерве подлежат:

- на срочную военную службу, службу в резерве – граждане мужского пола в возрасте от 18 до 27 лет, состоящие или обязанные состоять на воинском учете и не состоящие в запасе (далее – граждане, не состоящие в запасе);

- на военную службу офицеров по призыву – граждане мужского пола в возрасте до 27 лет, прошедшие обучение по программам подготовки офицеров запаса на военных кафедрах или факультетах гражданских учреждений, обеспечивающих получение высшего и среднего специального образования, сдавшие государственные выпускные экзамены и зачисленные в запас с присвоением воинского звания офицера (далее – граждане, зачисленные в запас с присвоением воинского звания офицера).

- на военную службу, службу в резерве не призываются граждане, которые в соответствии с настоящим Законом освобождены от призыва на военную службу либо имеют право на отсрочку от призыва.

Законом закрепляется порядок принесения и принятия Военной присяги военнослужащими (резервистами), впервые призванными (поступившими) на военную службу, службу в

резерве, или гражданами, не проходившими военную службу, службу в резерве и впервые призванными на сборы, а также утверждается текст Военной присяги.

В Республике Беларусь Военная присяга - воинский ритуал с участием личного состава воинской части, во время которого молодое пополнение принимает торжественную клятву на верность Родине.

Постановлением Верховного Совета Республики Беларусь от 10 ноября 1992 г. №1919-XII "О военной присяге на верность народу Республики Беларусь" был определен следующий текст военной присяги :

«Я, гражданин Республики Беларусь (фамилия, имя, отчество), находясь на службе в Вооруженных Силах Республики Беларусь, принимаю присягу и торжественно клянусь высоко нести честь и достоинство воина Вооруженных Сил Республики Беларусь, добросовестно овладевать военным делом, быть мужественным, верным и самоотверженным защитником своего народа, свято выполнять Конституцию, законы и воинские уставы. Если же я нарушу эту мою торжественную клятву, то пусть меня постигнет суровое наказание закона и всеобщее презрение народа».

В Законе Республики Беларусь о внесении изменений и дополнений в Закон Республики Беларусь «О всеобщей воинской обязанности и военной службе» От 22 июля 2003 г. № 229-З определено, что военнослужащие и резервисты, впервые призванные (поступившие) на военную службу, службу в резерве, или граждане, не проходившие военную службу, службу в резерве и впервые призванные на сборы, приносят перед Государственным флагом Республики Беларусь и Боевым Знаменем воинской части Военную присягу следующего содержания:

«Я, гражданин Республики Беларусь (фамилия, имя, отчество), торжественно клянусь быть преданным своему народу, свято соблюдать Конституцию Республики Беларусь, выполнять требования воинских уставов и приказы командиров и начальников.

Клянусь достойно исполнять воинский долг, мужественно и самоотверженно защищать независимость, территориальную целостность и конституционный строй Республики Беларусь».

Принятие Военной присяги проводится:

- по прибытии военнослужащего, резервиста к первому месту

военной службы, службы в резерве после прохождения начальной военной подготовки;

- по прибытии гражданина, не проходившего военную службу, к первому месту прохождения сборов после прохождения начальной военной подготовки.

Принятие Военной присяги осуществляется в порядке, установленном Уставом внутренней службы Вооруженных Сил Республики Беларусь. Военнослужащий до принесения Военной присяги не может привлекаться к выполнению боевых задач.

Солдаты срочной службы присягу принимают после усвоения ими основных обязанностей солдата, значения военной присяги, боевого знамени части и воинской дисциплины, не позднее полутора месяцев со дня прибытия в воинскую часть.

В назначенное время воинская часть при Государственном флаге Республики Беларусь, боевом знамени части и с оркестром выстраивается в пешем строю с оружием. Форму одежды и порядок построения определяет командир части.

Командир воинской части в краткой речи напоминает, принимающим военную присягу, значение почетной и ответственной обязанности, которая на них возлагается в связи с принятием присяги.

После разъяснительной речи командир воинской части приказывает командирам подразделений приступить к принятию военной присяги.

Командиры рот (батарей) и других подразделений поочередно вызывают из строя военнослужащих, принимающих военную присягу. Каждый военнослужащий, принимающий военную присягу, читает ее текст вслух перед строем подразделения, после чего собственноручно расписывается в специальном списке в графе против своей фамилии и становится на свое место в строю.

Перед строем боевых товарищей и с оружием в руках молодой воин дает священную клятву на верность народу Республики Беларусь, скрепляет ее личной подписью. Теперь он несет личную ответственность за защиту и безопасность родной белорусской земли доставшейся нам в наследство от наших предков.

По окончании церемонии принятия военной присяги списки с личными подписями принимавших присягу вручаются

командирами подразделений командиру воинской части. Командир воинской части поздравляет их с принятием военной присяги, а всю воинскую часть - с новым пополнением, после чего оркестр исполняет Государственный гимн Республики Беларусь.

После исполнения государственного гимна воинская часть проходит торжественным маршем в порядке, указанном в Строевом уставе Вооруженных Сил Республики Беларусь для строевого смотра.

Все военнослужащие, не принявшие в установленный день военную присягу, принимают ее в последующие дни отдельно в штабе части под руководством командира воинской части.

День принятия военной присяги является нерабочим днем для данной воинской части и проводится как праздничный день.

В указе Президента Республики Беларусь от 26.06.2001 N 355 (ред. от 06.10.2008) "Об утверждении общевоинских Уставов Вооруженных Сил Республики Беларусь" списки принявших Военную присягу хранятся в штабе воинской части в особой папке пронумерованными, прошнурованными и опечатанными сургучной печатью. По истечении установленного срока списки сдаются в архив. В учетных документах принявших Военную присягу делается отметка начальником штаба воинской части: "Военную присягу принял (число, месяц, год)".

Военнообязанные, приписанные к воинским частям и не принимавшие ранее Военную присягу, принимают ее не позднее 5 дней со дня прибытия в часть, во время прохождения сборов. С объявлением общей или частичной мобилизации все военнообязанные, не принявшие Военную присягу в мирное время, принимают ее по прибытии в воинскую часть.

За своевременное и точное выполнение настоящего Положения и учет лиц, принявших Военную присягу, а также за хранение списков принявших Военную присягу отвечает командир воинской части.

Присяга – самый торжественный и ответственный момент в жизни любого солдата и его семьи. Чтобы увидеть воочию, как юноши клянутся «мужественно и самоотверженно защищать независимость, территориальную целостность и конституционный строй Республики Беларусь», на присягу приезжают их родственники и друзья из разных уголков Беларуси.

В настоящее время в ритуале принятия Военной присяги в

Республике Беларусь принимают участие представители православной церкви, которые благословляют новобранцев. Следовательно, можно говорить о верности идеалам народа, нации, общества, государства в целом – пространстве граждан с разными вероисповеданиями.

Из года в год всё более определяются очертания основ сотрудничества Белорусской Православной Церкви и Вооружённых Сил Республики, которые направлены, в первую очередь, на духовную поддержку воинства. Усилия относятся к традиционной церковной области миссионерского служения, а именно к нравственному и патриотическому воспитанию защитников белорусского Отечества.

Таким образом, Военная присяга в Республике Беларусь – воинский ритуал с участием личного состава воинской части, во время которого молодое пополнение принимает торжественную клятву на верность Родине. Порядок принятия Военной присяги определён Положением о принятии Военной присяги Устава внутренней службы Республики Беларусь. За своевременное и точное выполнение настоящего Положения и отвечает командир воинской части. Творческая составляющая ритуала определяется отдельно в соединениях.

В органах пограничной службы Республики Беларусь ритуал принятия Военной присяги проходит по-особенному. Как символический мостик от прошлого к настоящему сначала перед строем выйдут солдаты в форме пограничников периода гражданской, затем Великой Отечественной войн, а также в форме советских погранвойск. Сохраняя традиции преемственности поколений, они зачитают выдержки из текстов присяги тех времен. Вслед за «пограничниками славного прошлого» слова клятвы на верность Родине произнесут нынешние защитники рубежей Отечества. Только в органах пограничной службы ритуал принятия Военной присяги проходит с элементами театрализации, что и является отличительной чертой.

Здесь можно показать часть видео (около 15 мин.) ритуала принятия военной присяги (с выше указанными элементами театрализации) в нашей части.

Военная присяга – церемониальная торжественная клятва (обещание), даваемое каждым гражданином при поступлении (призыве) на военную службу в Вооружённые Силы государства.

Военная присяга существует, с глубокой древности, в Вооруженных Силах (ВС) большинства государств мира. Принятие Военной присяги – один из самых торжественных ритуалов в Вооруженных Силах. В различные периоды истории воинская клятва называлась по-разному, но суть ее всегда оставалась одна – обещание защищать Отечество, не щадя своих сил и самой жизни. Первые упоминания о ритуале принятия воинами присяги относятся к IX веку. В тот момент основу вооруженной силы Киевской Руси составляла княжеская дружина. От Византийской империи к княжеским дружинам перешел обычай целовать крест во время присяги. В Великом княжестве Литовском коменданты гарнизонов белорусских замков, войты давали клятву верности городу или магнату. В России присяга, утверждённая Петром I, лично участвовавшим в подготовке ее текста, вобрала в себя опыт предыдущих поколений: торжественная клятва включала триединое наполнение - Родина, Государь, вера православная. Ритуал приведения к присяге «на верность службе» соблюдался неукоснительно на протяжении всего XVIII столетия. В Рекрутском уставе 1831 года в ст. 396 отмечалось, что «рекруты, окончательно рекрутским присутствием принятые, немедленно по окончании каждого заседания приводятся к присяге духовными лицами того вероисповедования, к коему принадлежат, и на языке, который им известен». Военная присяга в СССР, давалась каждым советским гражданином при вступлении в ряды Вооруженных Сил и выражала его готовность выполнять священную обязанность по защите Отечества в соответствии с требованиями Советской Конституции.

Воинская служба в нашей стране регламентирована законодательством. Принятие Военной присяги проводится:

- по прибытии военнотружущего, резервиста к первому месту военной службы, службы в резерве после прохождения начальной военной подготовки;
- по прибытии гражданина, не проходившего военную службу, к первому месту прохождения сборов после прохождения начальной военной подготовки.

Солдаты срочной службы присягу принимают после усвоения ими основных обязанностей солдата, значения военной присяги, боевого знамени части и воинской дисциплины, не позднее полутора месяцев со дня прибытия в воинскую часть. В

назначенное время воинская часть при Государственном флаге Республики Беларусь, боевом знамени части и с оркестром выстраивается в пешем строю с оружием. Форму одежды и порядок построения определяет командир части. После разъяснительной речи командир воинской части приказывает командирам подразделений приступить к принятию военной присяги. По окончании церемонии принятия военной присяги списки с личными подписями принимавших присягу вручаются командирами подразделений командиру воинской части. Командир воинской части поздравляет их с принятием военной присяги, а всю воинскую часть - с новым пополнением, после чего оркестр исполняет Государственный гимн Республики Беларусь.

Ритуал принятия военной присяги является связующим звеном между армией и обществом. Идут годы, меняется политическая карта мира, рождаются, растут и умирают люди. Может быть, когда-нибудь на нашей планете наступит вечный мир, но до тех пор, пока будут существовать на Земле солдаты, не исчезнет ритуал принятия военной присяги – честного солдатского слова, святой клятвы «человека с ружьём»!

მარია ზახარევიჩი

ნატალია ზახარევიჩი

სამხედრო ფიცის მიღების რიტუალი

რეზიუმე

შეიარაღებული ძალები ყოველთვის თამაშობენ მნიშვნელოვან როლს ამა თუ იმ ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. სტატიაში, მდიდარი ლიტერატურული მონაცემების მოშველიებით საინტერესოდაა განხილული სამხედრო ფიცის მიღების რიტუალი ანტიკური დროიდან დღემდე. განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებულია სამხედრო ი ფიცის მიღების რიტუალსა და ტრადიციებზე ბელორუსიაში.

**მუჰაჯირი ქართველების ისტორიული
მეხსიერება**

ისტორიული მეხსიერება ეთნიკური ცნობიერების ერთ-ერთი უმთავრესი გამოხატულებაა. ისტორია ესაა კაცობრიობის ცოცხალი მეხსიერება, მეხსიერების ხელოვნება. ისტორიული მეხსიერება არ არის მხოლოდ წარსულზე ინფორმაციითა ერთობლიობა, არამედ წარსულის მიზანმიმართული გააზრება, რომელიც მნიშვნელოვანია ცალკეული ინდივიდის თუ საზოგადოებისათვის. ისტორიული მეხსიერების სტრუქტურის მთავარი შემადგენელი ელემენტია ინდივიდის ან სოციალური თვით იდენტობის მოთხოვნილება, რის გამოც დროის სხვადასხვა პერიოდში აქტუალური ხდება წარსულის გამოცდილების მხოლოდ ესა თუ ის მომენტი და არა მთლიანად წარსული. ისტორიული მეხსიერება გამოხატავს წარსულის შესახებ ინფორმაციის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას და აქტუალობას მჭიდრო კავშირში აწმყოსთან და მომავალთან. ესაა ხალხების, ქვეყნებისა და სახელმწიფოების წარსული გამოცდილების დაფიქსირების, შენახვისა და აღდგენის ორგანიზებული პროცესი. ისტორიული მეხსიერება შერჩევითია, როცა ხშირად აქცენტები კეთდება ცალკეულ ისტორიულ მოვლენებზე და იგნორირდება სხვები. ისტორიულ მეხსიერებას აქვს თავისებურება შეინარჩუნოს ადამიანთა შეგნებაში წარსულის მთავარი ისტორიული მოვლენები-წარსული გამოცდილების მსოფლმხედველობრივი აღქმის სხვადასხვა ფორმებში ისტორიული ცოდნის გადაქცევამდე, მის ფიქსირებამდე ლეგენდებში, თქმულებებში თუ ნარატივში (კვაჭანტირაძე ე., 2008:89).

თურქეთის რესპუბლიკის ქართველთა შორის მიმდინარე თანამედროვე ეთნო-კულტურული და სოციალურ-კულტურული პროცესები მრავალფეროვანია და მის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სეგმენტს ისტორიულ სამშობლოსთან ურთიერთობის აღდგენისა და ეთნიკური იდენტობის გადარჩენა-განვითარების

საკმაოდ მძლავრი იმპულსებიც წარმოადგენს. მოგონებები საქართველოს შესახებ შემოინახეს არა მხოლოდ კლარჯეთისა და ტაოს ავტოქტონმა ქართველებმა, არამედ აჭარიდან და ისტორიული საქართველოს სხვადასხვა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარიდან (ზემო მაჭახელი, იმერხევი, შავშეთი, არტაანი, კოლა, ნიგალის ხეობა) თურქეთის ცენტრალურ და შავიზღვისპირეთის რეგიონებში მიგრირებულ („მუჰაჯირ“) ქართველთა შთამომავლებმაც (გუჯეჯიანი რ., 2013:296). 1877-78 წლებიდან მოყოლებული, მუჰაჯირობისა და მათი შთამომავლებისათვის, ტკივილიანი მოგონება სამშობლოზე უმთავრეს სოციალურ ფაქტად იქცა (გუჯეჯიანი რ., 2013:296).

მუჰაჯირ ქართველთა შორის შემონახული სხვადასხვა ისტორიული ფაქტის არეალი უნივერსალური სიუჟეტების სახით არის გავრცელებული მთელ ისტორიულ ტაო-კლარჯეთში და თურქეთის ცენტრალურ და შავიზღვისპირეთის რეგიონებში მცხოვრებ „მუჰაჯირთა“ შთამომავლებში. ისტორიულ ფაქტთაგან აღსანიშნავია ამა თუ იმ ტოპონიმთა სოფლის დაარსებასთან, ციხეების, ხიდებისა და აბანოების აგებასთან, ეკლესიებთან და ნაეკლესიარებთან, არხებისა და გზების გაყვანასთან დაკავშირებული საისტორიო გადმოცემები, შემონახულია მასალაოსმალეთისა და რუსეთის ომების დროს ისტორიული ტაო-კლარჯეთის ტერიტორიაზე მომხდარი ბრძოლების შესახებ, ზოგიერთ დღემდე არსებულ ხალხურ დღეობათა დაარსების ისტორიები და სხვა.

ისტორიული მეხსიერების უმნიშვნელოვანეს ფაქტად მუჰაჯირ ქართველთა შორის ფიქსირდება თამარ მეფესთან დაკავშირებული ისტორიული მომენტები, რომლებიც ავლენენ მსგავსებას საქართველოს სხვა ისტორიულ მხარეებში არსებულ გადმოცემებთან. თამარ მეფის ნათელი ხატება თურქეთელი ქართველისათვის ეთნიკური იდენტობის უმთავრესი მარკერია და ტრადიციულ ქართულ კულტურასთან მაკავშირებელი მთავარი სოციალური ფაქტია. თამარ მეფის სახეში ფოკუსირებულია თურქეთის საზღვრებში მოქცეული ყველა მხარისა და რელიგიური აღმსარებლობის ქართველის იდენტობა ქართველობასთან და ქართულ კულტურასთან (გუჯეჯიანი რ., 2012:51).

თურქეთელ ქართველთა მახსოვრობის ის შრე, რომელიც თამარ მეფეს უკავშირდება, ზოგადქართული კულტურის კონტექსტში მოიაზრება. ლოკალურ ნაირსახეობას კი ქმნის სამშობლოს მონატრების განცდა და ეთნიკური ფესვების ძიების მაღალი ხარისხი-არსებულ მუჰაჯირ ქართველთა შორის. მუჰაჯირი ქართველები თამარ დედოფალს უკავშირებენ თითქმის ყოველი ეკლესიის, ციხის, თაღოვანი ხიდის აგებას, არხის გაყვანას სხვა (გუჯეჯიანი რ., 2009:16).

თამარ მეფის შესახებ არსებული გადმოცემები ისტორიული მეხსიერების ხანდაზმულობისა და დროში გამძლეობის იშვითი ნიმუშებია. გადმოცემებში ასახულია საისტორიო წყაროებიდან და საეკლესიო ტრადიციებიდან შემონახულიელემენტები: თამარ მეფისდროინდელი საქართველოს სიდიადე, ძლიერება და სოციალური ყოფის სტაბილურობა, კულტურული აღმშენებლობა. ისტორიული ტაო-კლარჯეთის ყოველი მხრის ქართველი ხაზგასმით საუბრობს წმიდა მეფის განსაკუთრებულ დამოკიდებულებაზე მის კონკრეტულ მხარესთან, ამავე დროს ყველა ქართულ ისტორიულ თემში დარწმუნებულნი არიან, რომ სწორედ მათ მხარეშია წმიდა მეფე დაკრძალული.

მუჰაჯირთა მეხსიერებაში დაუფინყარ ხატად არის ქცეული ქალაქი ბათუმი. მუჰაჯირად მიმავალი გულდათუთქული ჩვენებურების უკანასკნელი თვალის შევლება მშობლიურ მხარეზე სწორედ „ბათომით“ მთავრდებოდა. ბათუმი იყო დედა სამშობლოს ბოლო სურათი, რომელიც შავი ზღვის ტალღებში შეცურებული გემიდან დაინახა მათმა თვალებმა და უკვდავ ხატად ექცათ ცხოვრებაში, ცრემლიან, საყვარელ ხატად (ფუტკარაძე შ, მალაყმაძე რ., 2013:242).

მუჰაჯირი ქართველებისათვის, ტოპონიმი „ბათუმი“ ხშირ შემთხვევაში მოიცავს მთელ საქართველოს, სამშობლოს „მემლექეთის“ კრებითი სახელია. როდესაც იმერხეველი ან მაჭახლელი ამბობს, - „იმ თეფედან ბათუმი ჩანს“- აქ არა კონკრეტულად ქალაქი ბათუმი და მისი სანახები, არამედ საზღვარს მიღმა დარჩენილი სამშობლოს მიწა-წყლის ესა თუ ის მონაკვეთი იგულისხმება (გუჯეჯიანი რ., 2013:297).

ბათუმს უკავშირდება ბევრის მონათხრობი. მათ შორის

არის ზედა მაჭახლის სოფელ ქუაბისთაველი 91 წლის ალი (ია-ვუზის) მონათხრობი: „ბათომ ბევრი რაცხა გადახდენილი მაქ. ბათომ ბევრ ვიარებოდი, მარენკი ბულვარი იყო, ლამაზი დენი-ზის ქენარში. აჭარისტანის ხანი იყო, იქ დავდგებოდით ბალნო-ბაშიც ნამყოფი ვარ ბათომ... 13-14 წლისა ვიქნებოდი ძვილაი, ჰამა დღევანდელ დღესავით მახსოვს.. მუჰაჯირათ წასვლა იყო წინნინ. ბიძამ იყიდა ჩუენი სახლ-კარი დედაჩემი და ნენეჩემი ტიროდნენ, არ უნდოდენწასლა, ვათანის დატევა“... (ფუტკარა-ძე შ., 1993:365).

ბათუმის სახე კარგად ჩანს მუჰაჯირი ქართველების შთა-მომავალთა ლექსებსა და სიმღერებშიც, ასეთია: მაგ: სიმღერა „ლალე.“ ტექსტიდან ჩანს, რომ მუჰაჯირად წასულს აჭარაში, კერძოდ ქედაში დარჩენია ატირებული დედა და სატრფო. ეგო-ნა, საზღვარი არ ჩაიკეტებოდა და დაბუნდებოდა უკან. მაგრამ საზღვარი მალე ჩაიკეტა და ველარ ნახა საყვარელი ადამიანები:

„ბათუმი და ქედა, რომ დიმირჩა დედა,
წეველ, გავხდი ფირალი, დედა დავტიე ტირალი,
მემლექეთის მტრედი, გოგოც დამრჩა ერთი,
იმიტება დერდი, შიმიბრალებს ღმერთი.“

ცნობილია ბურსის ვიალეთის ინეგოლის რაიონის სოფ. თუფექჩიქონაქში მცხოვრებ მუჰაჯირი ქართველების ქაზიმუ-ჩარის (დავითაძის) და ნური ეფენდი თავდგირიძის ლექსები ერთ-ერთ წერილში ნური თავდგირიძე წერს, რომ ყოველ სიზ-მარში ხედავს, მშობლიურ ადგილებში დადის, მშობლიურ მთა-ბარს ეალერსება. მთელი სიცოცხლის მანძილზე სიზმარში უც-ხო ქვეყანა არ უნახავს. ამიტომაც აქვს ამ წერილს ასეთი მინა-წერი: „სიზმარში გნახე, ჩემო ბათომო, მეტი რა გითხრა, ჩემო ბატონო?! არ გეკადრება, ობლად დამტოვო, უკან მომიყვავი, არ მიმატოვო!“ (ფუტკარაძე შ, მალაყმაძე რ., 2013:245-246).

მუჰაჯირთა მეხსიერებაში კარგადაა შემონახული აგრეთ-ვე, გადასახლების ტკივილიანი ისტორია და მასთან დაკავშირე-ბული საკითხები. სერგი მესხი წერს: „საშინელ სურათს წარმო-ადგენს თურმე ეს ხალხის გადასახლება. მნახველთ უამბიათ და მოუწერიათ ჩვენთვის, რომ ესენი დედამინას ჰკოცნიან, ხეებს, სახლებს, ყველაფერს სულიერსა და უსულოს, რასაც კი სტოვე-

ბენ. ცხარე ცრემლების ღვრით გულ-დამწვარვი ტირილით ეთხოვებიან და ასე მიდიანო. ბევრი, ძალიან ბევრი იხოცება შიმშილისაგან და ვინც კი ადგილამდის მიაღწევს, დიდი სიკეთე არც იმას ეყრებაო. იქაც უკეთესი ბედი არ მოელის, იქაც შიმშილი ხვდება, უპატრონობა და ამ ნაირად რამდენიმე თვის განმავლობაში უკან ბრუნდებიანო. მაგრამ ბრუნდება ორში ერთი. დანარჩენი კი გაჭირვებისა და შიმშილის გამო იხოცება“(კვაჭაძე ნ., 2009).

მთხრობელის სუმმან გიუმში ნუხს, რომ ქართველებმა უნაყოფო ადგილები აირჩიეს საცხოვრებლად: “გურჯებმა არჩიეს კარგი ტყე, კაი წყალი, კაი ბუნება, ჰამასუსტი (უნაყოფო) ადგილები; ხას (კარგ) ადგილებში კი ლაზები, ჰემშილები დასახლდნენო”(ფუტკარაძე თ., საველე ექსპედიციის მასალები, 2012 წლის აგვისტო).

ამრიგად, საქართველოდან გადასახლებულ მუჰაჯირთა უმეტესობამ მამა-პაპათაგან იცის თუ საიდან, რომელი სოფლიდან არიან წამოსულები, კარგად ახსოვთ საკუთარი გვარი, ისევე როგორც იმ სოფლის სახელი, რომლიდანაც მათი მამა-პაპა წამოსულა.მუჰაჯირ ქართველებს კარგად ახსოვთ საქართველოს ისტორიის ცალკეული საკითხები. ამდენად, სამშობლოდან იძულებით გადახვეწილი ქართველების ყოველი მოგონება, სამშობლოს მონატრებას და მისადმი სიყვარულს უკავშირდება, რომელიც დაღეჭილია მათ მეხსიერებაში და თაობიდან თაობას გადაეცემა.აქედან გამომდინარე აქტუალურია და აუცილებელი მათ მეხსიერებაში დაღეჭილი ფაქტების შენახვა, შესწავლა და ანალიზი, რათა შთამომავლობამ არ დაივიწყოს მათი ჭეშმარიტი ისტორია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გუჯეჯიანი რ., ბათუმთან დაკავშირებული სოციალურ-კულტურული ასპექტები თურქეთელ ქართველთა ტრადიციულ ყოფაში, კრ. „ბათუმი წარსული და თანამედროვეობა IV“, ბათ., 2013.
2. გუჯეჯიანი რ., სოციალური მეხსიერების ფაქტები თურქეთელ ქართველთა ტრადიციულ ყოფაში. თბილისის სახელ-

მნიფო უნივერსიტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. სპეციალური გამოშვება-„კლარჯეთისა დიდებულთა უდაბნოთა.“ თბ., 2012.

3. გუჯეჯიანი რ., თამარ მეფის ხატება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტრადიციულ ყოფაში. კრ. ქართულ-თურქული კულტურული პარალელები I, თბ., 2009.
4. კვაჭანტირაძე ე., ისტორიული მეხსიერება და მისი შესწავლის ძირითადი ტენდენციები, ჟურნალი „ამირანი“- XIX, თბ., 2008.
5. კვაჭაძე ნ., ბათუმის ნავსადგურიდან ოსმალეთისაკენ-მუჰაჯირობის ისტორია პრესაში. წმწ. ოლდბატუმი. ნორდპრესს.ცომ. განთავსებულია 2009 წლის 22 ნოემბერს.
6. ფუტკარაძე შ., ჩვენებურების ქართული, ბათ., 1993.
7. ფუტკარაძე შ., მაღაყმაძე რ., „ბათუმის“ სახე მუჰაჯირთა მეხსიერებაში, კრ. ბათუმი წარსული და თანამედროვეობა III, ბათუმი, 2013.
8. ფუტკარაძე თ., საველე ექსპედიციის მასალები, 2012 წლის აგვისტო.

Nani Putkaradze

Historical Memories of Georgian Muhajirs

Summary

Presented work sets out the painful stories on homeland Georgia and resettlement that have remained in memories of Muhajirs and their descendants. They still remember the historical narratives about various village establishment, castles, bridges and the construction of churches. Therefore, it is important and essential to study and analyse the facts kept in their memories, so that future generations didn't forget about the true story.

**НОВАЯ РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В ЗАЩИТЕ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ ЧЕРЕЗ ФОРМИРОВАНИЕ
УСТОЙЧИВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ**

Главной целью государства как политической организации общества является защита национальных интересов. Национальные интересы проистекают из всеобщих, относительно прочных и осознанных потребностей нации в целом и не подвластны моментальной политической конъюнктуре. Это подчеркивается такими международно известными исследователями, как например Роберт Гилпин. В своем последнем труде он доказывает, что и в XXI веке “главной заботой государства будут ее национальные интересы, определенные как военная безопасность и политическая независимость”(Гилпин, Р., С., 2003: 29).

Но и политическая независимость является проблемой безопасности. Хотя сила и силовые отношения играют очень часто главную роль в международных отношениях, сила может принимать форму военных, экономических или даже психологических взаимоотношений между странами. Забота о безопасности означает, что сила – военная, экономическая и психологическая, продолжит быть жизненно необходимой и важной в международных отношениях.

Государства должны постоянно следить за изменениями в соотношении сил и последствий относительно их собственных национальных интересов. Вопреки тому, что “торгующая нация” превратилась в очень важную отличительную характеристику международных отношений, успешное развитие международной экономики после Второй мировой войны стало возможным благодаря системе безопасности, обеспеченной союзами между США и их партнерами в Европе и в Азии. Япония и бывшая Западная Германия развились и укрепились как “торгующие нации” благодаря защите американских военных сил. Сейчас эти страны имеют собственные могущие “защитные” силы и военную индустрию как новую “политику страхования”. Даже Япония с ее исключительно миролюбивой конституцией превратилась и сейчас представляет одну из главных военных сил в мире, участвуя даже в операциях различных международных сообществ.